

Štev. 10.

V Ljubljani, dne 1. oktobra 1898. Leto XVIII.

Patra Feliksa zdravilo.

Mesta, trge ruši sultan
Sulejman, car turški slavni.
Sela pali in pustoši,
Mnogo belih pade gradov.
Dalje dere vrag osmanski,
Ko povodenj se razliva
Črez gorice vinorodne
Črez poljane žitorodne.

V Mariboru, mestu lepem,
Bere maše pater Feliks;
Moli k Bogu ljudstvo plaho,
Da nadloge mu odvrne.

Megla krije v jutru polje,
Polje širno mariborsko ...
Tiho čete so osmanske
Na prostranem taborišču —
Slavni sultan spi nemirno.
Pot mu krije blede čelo,
Bledo čelo, lica blede.
Huda bol mu tare truplo,
Sivolaso muči glavo.
Hekimov je broj krog njega,
Tajne leke mu varijo,
Da bi trpko bol izgnali,
Ohladili glavo žgočo.

Krive sablje zarožljajo,
Zableste se v zlatem solncu —
Straže vjele so vohuna ...

Ta vjetnik je pater Feliks,
Pater Feliks, stari lečnik,
Ki slovi po mestu celem,
Da bolezen zvrtači vsako.
Privedo ga k paši Sali.
Mrko patra gleda paša,
Z ostro sabljo ob tla bije:
»Glavo hočem ti razklati,
Truplo vreči psom na cesto!
Toda čuj me in pomisli:
Prosta pot ti je in varna,
Če ozdraviš Sulejmana,
Vojske naše gospodarja.
Dober lečnik ti si, slišim!«
Dolgo misli pater Feliks,
Misli dolgo in preišlja ...
Pazno gleda Sulejmana,
Turške vojske gospodarja.
Reče pater paši Sali:
»Sultana ti pač ozdravim,
Toda leka nimam s sabo!
V belem mestu, domu svojem,
Tamkaj hranim dobre leke!«

In odšel je pater Feliks,
Vrnil brž se — mož beseda.

*

»Slavni hekim, hekim stari,
Dobro tvoje je zdravilo!
Kdo ti dal je moč visoko,

Bridko meni bol izgnati,
Ohladiti glavo žgočo?
Paša Sali, daj cekinov
Hekimu sto moženj težkih!
Ti pa, dragi, stari hekim,
Še prinesi mi zdravila,
Da se šejtan upokoji ...
Daj, še več mi daj krepčila!
Z zlatom plačam ti rumenim
Rad zdravila vsako čašo!
Evo tisoč ti cekinov,
Tisoč daj mi zanje — čašic!«

In prinese mu veliko
Pater Feliks s sabo leka.
Sužnji štirje komaj, komaj
V šator so mu ga znosili ...
Brž, ko sultan je ugleda,
Pravi patru ves radosten:
»Allah, Allah! Stari hekim!
Je zares li vse zdravilo,
Kar blesti se krasno tu-le
V steklenicah teh zelenih?
Kaj ti pravim, modri lečnik —
V Istanbul se pelji z mano,
Tam moj hekim boš najvišji!
S srebrom rad ti plačam službo,
Z zlatom plačam ti zdravilo.
Odaliske boš mi lečil
In vezirje moje slavne!
Redov dam ti jaz demantnih ...
Videl morje boš bizantsko,
Polno ladij obloženih.
Ženske gledal belolične,
Črnooko, črnolase ...
Ne žaluj mi po domovju!
Večkrat pridem še v te kraje
In na vsaki poti moji
Boš me, hekim modri, spremljal,
Da spet vidiš dom svoj stari!«
— Pater Feliks ugovarja,
Med Osmane iti noče.
Sultanu se čelo zmračí,
Čelo zmračí, kri vzkipi mu ...
Z okom trenč paši Sali —
In Osmani prihitijo,
Polože na zemljo patra,
Vklenejo ga v lance trdne ...

*

Gosta megla krije cesto,
Prah vali se proti nebu.
Glej, Slovencev četa verna
Tam koraka proti Turku.
Sprime vojska zdaj se z vojsko,
Jeklo se ob jeklu kreše.
Allah! vpije turško grlo,
Boga kliče ljudstvo naše ...
In za Turkom pada Turek ...
Strah obide Sulejmana,
Z vsem pobegne, kar mu drago.
Bliskajo se v divjem begu
Svetle podkve konj osmanskih.
Med begunci vsemi prvi
Sulejman je — slavni sultan!
In zaklade dragocene
Vozi voz za njim drdranje ...
Pater Feliks, stari hekim,
Pelje se na vozu zvezan,
Poleg njega pa zdravilo,
S katerim zlečil bil je Turka.

*

V Istanbulu v dvoru belem
Spi nemirno spanje sultan.
Pot mu krije blede čelo,
Bledo čelo, lica blede.
Hekimov je broj krog njega,
Čudne leke mu varijo,
Da bi šejtana izgnali.
Težko diše bolni sultan.
Trudna glava, trudno srce ...
Huda bol mu stiska prsi;
Žge spomin ga krute bitke,
V kateri zgubil na stotine
Svojih srčnih je Osmanov ...
Dal privedi si je patra,
Da edini on ga zleči,
Kakor zlečil ga pred bitko. —
Feliks dal mu je zdravila,
Ki ga hranil je pri sebi.
Mnogo velel mu je piti,
Da se vmiri trudna glava ...
Da mu zgine iz spomina
Slavna zmaga vernih gjavrov
Tam na polju mariborskem. —
Sultan srebal je zdravilo,
Srebal je — jeruzalemca,
Ljutomersko vince zlato.

Vojánov.

Zakaj nisi bil mož?

Spisal Josip Kostanjevec.

I.

Norca so se delali,
A jaz sem plakal,
Vendar sem jo ljubil
In sem čakal, čakal.

Aleksij Nikolajev.

se mrtvo je še bilo okoli hiše. V vrhovih orehov, jablan in hrušk, izmed katerih se je svetlikalo belo poslopje, je zaspano-otožno šustelo od suše pordelo listje, a v deblih dveh dolgih, vitkih jagnedičev blizu ceste je semtertja zaškripalo, da je bilo slišati, kakor bi se bila oglasila v daljavi hripava vrana. Po vzduhu je vela hladna, sveža sapa, a nad okolico se je razpenjalo jasno, azurno nebo, na katerem je dremala še zadnja blede zvezda . . . A vse še zaspano . . . zaspano!

Kar se zasliši v vejevju droben, zategel glas, takoj za njim drugi, tretji, četrti — nastane vrišč in žgolenje, prhutanje od veje do veje, in z glasnim šumom in naglo kakor nevihta se zapodi krdelo vrabcev na bližnje, lepo obzidano gnojišče. Vežna vrata se cvileče odpro, v njih se prikaže zaspana dekla ter stopica s škafom do bližnjega vodnjaka . . . Kmalu nato prikorači izza hiše mogočno in z visoko povzdignjeno glavo, na kateri se je bleščal škarlatasto-rdeči veliki greben, hišni petelin-paša. Prestopivši na dvorišče, se ozre ponosno in z vidnim veseljem po kurah in kuricah, ki so ponižno stopicale za njim v nekem ljubkem neredu, sekajoč z debelimi kljuni okoli sebe

po užitnih rastlinah in drugih rečeh, ki so je jim pojavljale na potu. Ko je bila cela druhal na dvorišču, puhne petelin-paša prvi na gnojišče, se pretegne nekolikokrat, vzpne vrat ter zapoje iz vsega grla. In za njim priskačejo tja gori tudi kokoši, a mednje se drzno pomešajo glasni vrabci . . .

Iz hleva se hipoma zaslišijo zategli, mukajoči glasovi, ta višji, oni nižji, a vmes veselo in hrupno rezgetanje konjsko, podobno gromkemu smejanju . . .

Gori v prvem nadstropju se hkratu odpre na stežaj okno in loputne ob zid . . . v njem se prikaže zmršena, razkušana glava, se zasvetlika bela srajca in goli laketi . . .

Prvi pramen vzhajajočega solnca zatrepeče na višku jagnedičev, za njim se usuje celo morje svetlobe, zapleše nad listjem, migljajoč, se tresoč, se spuščajoč po strešni opeki, blešči ob belih zidovih, mameč oči in potapljaajoč se nižje, vedno nižje . . . Vsa okolica se je kopala v mladih, mlačnih jutranjih solnčnih žarkih.

In vse je bilo živo . . . živo! . . .

Josip Lesnik je s sklonjeno glavo v svojih zelenih, z rdečimi rožami pretkanih cipelah počasi korakal v prvem nadstropju po sobi gori in doli. Dospevši do okna, se je kakor utrujen obrnil in premeril pot do vrat. Ko je strmel tam nekoliko časa zaman v svetlo, medeno kljuko pri ključalnici, kakor v nadeji, da jo zdajci nekdo pritisne, da se v tem hipu pojavi nekdo v okviru visokih vrat — se je razočaran zopet polagoma zavrtel na nizki peti ter stopal proti oknu. Tako se je vračal zaporedoma od okna k vratom, a odtod zopet k oknu . . .

V sredini sobe sta stali dve postelji, ena tik druge; desna je bila odgrnjena, in izpod odeje sta bleščali beli rjuhi, viseči ob vznožju čez rob postelje skoro do tal, a leva postelja je bila nedotaknjena. Videti je bila nekoliko višja od prve, in odevalo jo je z dolgimi, belimi čipkami obrobljeno, vezeno volneno pregrinjalo, ki se je spuščalo nizdolu čez stranico postelje.

Ob desni steni nad svetlo-likanim četvernim predalnikom, prav nad porcelanastim, rožno-belim kipom lurske matere božje je visela v črnem, modernem okvirju ženska podoba. Kazala je oprsje mlade, komaj dvajsetletne žene z izredno sanjavi izrazom v velikih, modrih očeh. A na lepem, podolgastem obrazu sta se pod tanko, skoro prozorno poltjo prelivala kri in mleko. Drobne, dolge, bele roke so držale zaprto knjigo, v kateri je nekako na sredi tičal kazavec levice, dočim je na sredincu bleščal svetli poročni prstan v družbi drugega

z draguljem okrašenega prstana. Črez vse podobe je bila razlita neka čudna milina, in videlo se je, da jo je slikal pravi umetnik...

Pred to podobo se je zdajci ustavil Josip; roke je imel trdo sklenjene na hrbtu, in oko se mu je vsesalo v krasno obličje. In kolikor bolj se je ugloobil v opazovanje podobe, toliko hitreje in vidneje so mu strepetavali in se stiskali prsti na rokah. Oko pa se mu je odelo v motno, skoro neprozorno meglico...

»Zakaj si mi to storila?« se mu je izvilo naposled glasno iz prsi, in žalostno je sklonil glavo.

In bilo mu je, kakor bi ta »zakaj« odmeval od vseh štirih sten. Odstopil je od podobe in se glasno in bridko nasmejal.

»Zakaj? ... ha-ha! ... Zakaj?«

Pristopil je k ogledalu, ki je viselo nad umivalnikom, po katerem so še motno bleščale debele kaplje vode od umivanja.

»Zakaj?«

V ogledalu se je zazrcalila njegova bradata glava.

In prijel se je za prvi šop dolge brade in ga natančno motril; vmes so bile pač še nekatere črne niti, a večino jih je bilo — belih. Izpustil jih je in prijel in motril šop na drugi strani. Tudi tukaj je bil že zapadel sneg! — Joj, in tudi na glavi ob sencih! Kakor bi se bil črez noč namazal z jazbečovo mastjo!

In koža na čelu? Odkod so se vzele vse te brazde? Pred dobrim tednom je bilo to pač še vse gladko, vse sveže, vse napeto — vsaj zdelo se mu je, da je bilo — a zdaj?

Josipa je zazeblo; stresel se je.

»Zakaj?«

»Ha-ha — zato!«

Ril je s prsti po laseh in mešal z njimi po bradi.

Ozrl se je še enkrat po podobi, oblekel počasi jopič ter odšel po stopnicah.

Iz kuhinje je stopil v malo sobo, ki je bila obenem navadno obednica; tam je sedel za okroglo, z modrim prtom pregrnjeno mizo.

Dekla je donesla zajutrek počasi, z drsajočimi koraki.

A Josip je zrl predse v belo skodelico, kjer je nad rumeno pijačo plavala debela, mastna smetana. Njegov duh je bil odsoten, in niti zapazil ni, ko je cepnila muha v kavo; šele, ko je bilo celo površje posuto s črnimi, migajočimi telesci, je porinil skodelico od sebe, si natočil kozarec vode, izpil ter odšel na dvorišče...

Stopil je v hlev. Takoj pri vratih je prežvekovala lepa, visoka in dobro rejena »breza«; ozrla se je po gospodarju, iztegnila vrat ter v pozdrav zamukala.

Josip je pristopil k nji, ji položil desnico na hrbet ter jo gladil po svetleči dlaki, a krava je zakrivila vrat proti njegovi levici in mu lizala bele prste.

»In še je ni! — Vidiš, brezika, še vedno je ni! — Kolikrat je pristopila i ona k tvojim jaslim! Kolikrat te je gladila njena ročica! In vidiš, ni je več . . . nič več je ne bo!«

Še je položil roko med zakrivljena roga, a takoj je stopil dalje do bližnje »rumenke«, do »rdečke«, do vseh v dolgi vrsti stojećih ljubljensk, in vsaki je ponavljal:

»In vidiš, ni je več . . . nič več je ne bo!« . . .

Tako je prišel tudi na konjsko stran in tudi tam gladil in tipal iskra svoja belca.

In tudi njima je govoril, vsakemu posebe:

»In vidiš, ni je več . . . nič več je ne bo!«

Živali pa so ga gledale, kakor bi ga razumele, kakor bi čutile tesnobo njegovih prsi, bridkost njegovega srca . . .

Ko je bil zopet na dvorišču, noseč iz hleva pest ovsa, se je ustavil na sredi, in posnemajoč nehote glas svoje žene, je vzdikljal naglo in zaporedoma:

»Pit, pit, pit! — Pit, pit, pit!«

Cela truma kokoši je prihitela proti njemu in planila po ovsu, ki se je usipal iz njegove roke.

»Pit, pit, pit . . . in vidite, ni je več . . . nič več je ne bo!« . . .

Začel se je ozirati proti oknom v prvem nadstropju. Zdaj, zdaj se prikaže ona v njih okvirju, zdaj, zdaj se mu nasmehnejo njena črešnjeva usta — zdaj, zdaj ga pogreje žar iz njenega očesa . . .

Toda zgoraj v prvem nadstropju je vse nemo, vse pusto, vse temno . . .

In temno je tudi v duši njegovi . . .

Vedno in vsaki hipec si je ponavljal:

»Kako sem jo ljubil . . . Kako jo še ljubim! . . . In vse bi ji odpustil — hipoma bi pozabil vse bridkosti, ki mi jih je provzročila, samo da se vrne, da se vrne! Ali ni je več . . . nič več je ne bo!« . . .

II.

»Naša Pavlinica, kako je lepa; pa kako pridna in nikakor ne prazne glave! Saj je obiskovala šolo v mariborskem samostanu in kuhati se je učila pri »Slonu« v Ljubljani. Ah, kakšne močnate jedi vam napravi! — Enkrat morate pri nas obedovati, da se sami prepričate! — Pa je tudi ne damo vsakemu! — Koliko se jih je že zglasilo in si izkušalo pridobiti njeno srce — toda zaman. Res, noče ona vsakega, pa je tudi mi ne damo vsakemu!« . . .

Tako je pri vsaki priliki poudarjala gospa Mlekužica, soproga bogatega trškega peka Mlekuža. Posebno je to glasno govorila v vsaki družbi, v kateri je bil tudi Josip Lesnik, že nekoliko prileten samec, ki je imel lepo svoje posestvo četrte ure od trga ter je štel tudi okroglih petdeset tisočakov gotovine, kakor je to vedel že vsaki otrok. A zraven je bil mehek kakor vosek in dober kakor kruh . . .

In Mlekužica se je vedela vselej približati Josipu ter je čestokrat s poudarkom rekla:

»Ne, ne damo je vsakemu — a nekomu bi jo pa le dali!«

In vselej je ljubeznivo pogledala Josipa, pomenljivo pomignila z obrvmi in vnovič začela naštevati vrline svoje hčerke . . .

No, zgodilo se je, da je Josip res nekdanj obedoval pri Mlekužu. In obed je bil slasten, a najbolj so ga sladile zares krasne oči lepe Pavlinice.

Odzdaj so se začeli medsebojni poseti; postarni, predobri Lesnik je često prihajal k Mlekuževim, in med njim in mladostno, dražestno Pavlinico so se izmenjavali zaljubljeni, pomenljivi pogledi, rahlo stiskanje rok in naposled tudi nežno poljubovanje in sladko grljenje . . .

V kratkem se je bilo napravilo, da je postala Pavlinica gospodinja na Lesnikovini . . .

* * *

Hoj, to je bilo potem tam idilsko življenje! —

Koliko bi vedele povedati stare smreke, koliko košate bukve in širokovejni kostanji v lesu za poslopjem; koliko mehki mah pod njimi, koliko potok, vijoč se in živo šumljajoč po zeleni trati, koliko ptice v grmovju, veverice in polhi v vrhovih, koliko v senčno zatišje stisnjena jelova klopica!

Kako pomenljiva so ta srca, vrezana v mehki, sočni lub ponosnih dreves! Kako pomenljive te stopinje, vdrte v drobni, rjavi pesek po gozdnih stezah, in pohojena trava na zelenih osredkih!

Živela sta neko vzvišeno, idealno, nepretrgano ljubezen v vedni sladki omotici, in Josip si ni bil nikdar nadejal sreče, kakršno je našel pri Pavlinici. Zato je pa tudi ljubil svojo soprogo brezkončno, strastno, skoro blazno . . .

»Ako bi jo zdaj izgubil, bi moral zblazneti, ali pa umreti,« si je dejal večkrat in pazil nanjo bolj, nego na svoje oko . . .

* * *

Nekega dne se je v ovinku pod Lesnikovino neobičajno oglasil poštni voz. Mršava rjavca sta počasneje, nego navadno vlekla v oblak zagatnega prahu zaviti težki voz, ki je se kmalu nato ustavil pred vhodom na Lesnikovo dvorišče.

Iz voza je skočil mladenič, katerega je Lesnik, ki je bil prihitel, takoj z radostnim vzklikom objel in poljubil ter potem potisnil skozi vhod.

Poštni voz je zdrdral dalje, a Josip je v tem hipu že predstavljal došleca Pavlinici, rekoč:

»To je dragi moj bratranec, slikar Doran, ki nas je včeraj obvestil, da nas poseti!«

In Pavlinica je slikarju podala svojo ozko, belo roko ter mu pogledala v obraz. In ta obraz je bil tako nenavaden, tako prikupljiv in izrazit, da je njeno oko osuplo obviselo dalje časa na njem.

»No, Pavlinica, pa poljubiti se morata tudi«, je dejal Josip; »saj je to prvi sorodnik, ki nas je obiskal!«

Pavlinica je zardela, pogledala Josipa, se vnovič ozrla po slikarju, a takoj pristopila in mu ponudila svoje črešnjevo-rdeče, sveže in polne ustnice.

Slikar se je pripognil in mehanski položil svoje ustnice na njene. A tedaj je šinila njemu in nji po vsch udih kakor elektriški tok neka slast ter se jima razlila po žilah, in zmešana sta oba povsila glavo.

»Ha, ha,« se je zasmeljal dobrodušni Josip. »To je bilo krasno!«

Sam ni vedel, zakaj je bilo krasno, a Pavlinica je čutila, da je bilo nebeško.

Hoj, kako ves drugačen je bil ta poljub, negoli poljub Josipov, ki je bil tako navaden, tako vsakdanji, da se ga ni niti zavedala! Poljub slikarjev pa bode pomnila, dokler bode živa! . . .

Molče so stopali v hišo, kjer je bilo že v obednici pripravljeno kosilo; kajti bilo je prav opoldne.

Po použitem slastnem obedu je nosil Josip na mizo podolgovate buteljke; kmalu so vsi trije rdeli kakor zrele breskve, in slikarjeva zgovornost je rasla od trenutka do trenutka. Vedel je mnogo, pripovedoval je izborno, in vsi trije so bili skrajnje zadovoljni.

»Ha, ha, to je pa res krasno, res krasno! Hvala, da si nas obiskal,« je vzklikal Josip vedno in vedno in zdaj pa zdaj izginil v sosednjo izbo, kjer je imel razpostavljeno svojo vinsko zalogo.

Ko je vnovič šinil za male duri, se je slikar hipoma pripognil k Pavlinici; oči so mu plamtele, ustnice so mu komaj vidno strepetavale.

»Ali se ne spodobi vsaj še en poljubček, draga sestrična?« je dejal šepetaje in ji stisnil ustnice, da so se ji zaokrožile kakor rožni popek.

»Ne . . . ne več . . .« je hitela ona in razburjena zavihavala konec belega namiznega prta . . .

* * *

Drugo jutro je dejal Josip Doranu:

»V trgu imam opraviti na sodišču, opoldne se vrnem. Ako nočeš z mano, ti bo razkazala Pavlinica naše posestvo. Upam, da se ne boš dolgočasil!«

In odpeljal se je, slikar pa je ostal doma . . .

Komaj pol ure po odhodu Josipovem je stala Pavlinica pred Doranom v lahni izprehodni obleki z belim širokokrajnim slamnikom na kodrasti glavi in z rdečim solnčnikom v roki.

Krenila sta za hišo po peščeni poti tja proti temnemu lesovju, ki je upogibalo visoke svoje vrhove v lahni sapi, kakor njima v pozdrav.

In vstopila sta v ono svetišče ljubezni, katero je tolikrat sprejemalo v svoje naročje Pavlinico in Josipa.

Pavlinica je bila razmišljena; njene misli so blodile Bog ve kod, in niti ni pazila, s kom se izprehaja. Čisto je zabila, da stopa zraven nje kdo drugi in ne Josip. — V ti razmišljenosti je prišla nehotе Dorana za roko. Hipoma se je glasno zasmejala in se spustila v tek nizdoli po mehki stezici med rdečeploдным malinjem, ki je otresalo srebrno roso po njeni in po obleki slikarja, katerega je vlekla za sabo.

Šele globoko doli na malem osredku sta se ustavila, vsa zasopla in rdeča.

In Pavlinica je od veselja zaploskala, iztegnila roke po tilniku Doranovem in ga privila k sebi.

Slikar je omamljen zaklopil oči in strastno pritisnil svoje ustnice k njenim, da je bolečine viknila.

A tedaj se je tudi zavedela; poljub ta jó je pozval v realnost, in spomnila se je, da ni zraven nje Josipa.

Osramočena se je opotekla ob bližnje deblo in prestrašena je zrla v slikarja, ki je stal nepremičen, prepadel.

»Moj Bog, kaj si bodele mislili o meni?« je dejala hlastno in sklonila glavo.

Doran se je zganil, pristopil k nji in namesto odgovora jo prijel za roko ter ji poljubljal dolge, bele prste . . .

III.

Slikar se je vedel udomačiti pri Lesniku. Sprva je nameraval, da ostane samo kakih osem dni, a pretekli so bili že trije tedni, in še se ni odpravljaj.

Zjutraj so se navadno vsi trije skupno šetali po gozdu, popoldne pa je vpregel Josip svoja belca, in vozarili so se po bližnji okolici . . .

»Doran, naslikaj mi Pavlinico; ne mudi se ti nikamor. Do jeseni, ko odideš v Pariz, je še daleč, in do tistikrat lahko dovršiš delo!« je opomnil nekega dne Josip.

In čez nekoliko dni, ko je slikar dobil potrebno pripravo, se je začelo delo.

V prostorni, visoki sobi v zadnjem koncu hiše, z razgledom na temni les, je Doran priredil svoj atelier.

In vsako popoldne je tam sedela na nizkem fauteuilu Pavlinica in sanjavo zrla v slikarja, čigar roka je švigala po razpetem platnu.

V kotu na divanu je medtem polegal Josip in mirno pušil svoje cigarete ter spuščal dimove kolobarčke proti stropu, kamor se je navadno zagledal.

Doran pa je nepremično motril te fine potezice na Pavlininem obrazu in črtal in črtal in vlival v delo svojo dušo . . .

Ko sta pa bila včasih sama, je položil slikar paleta iz rok in prisedel k Pavlinici. Njegova desnica se je počasi ovila njenega pasu, njegova glava se je približala njenemu obrazu, in oči so se ujele z očmi.

»Bojim se vas,« je dejala vselej ob takih prilikah ona. »Kako ste čudni, ko me tako gledate . . . Moj Bog, sama nočem biti več z vami!«

Ali njena usta so legala . . . njene ustnice so koprnele po njegovih . . . in v blaženstvu je vzdrhtevala, kadar so se je doteknile.

In čestokrat se je zalotila pri misli, da bi vendar že zopet bila rada sama z njim . . .

* * *

Slika je bila dovršena, in ponosen je bil nanjo Doran, zaljubljen vanjo Josip, in vsa srečna Pavlinica.

Po daljši debati je bil sliki odkazan prostor v spalnici, in obesili so jo, kolikor se je dalo, slovesno na desno steno nad kip Matere božje . . .

V štirih dneh je imel oditi Doran.

Trebalo je tedaj še enkrat posetiti vse priljubljene prostore in kотиčke v lesu, trebalo se je posloviti od lepih sanj, ki sta jih sanjala Doran in Pavlinica v ti čudoviti samoti.

A zgodilo se je, da je bil tretje popoldne pred odhodom Josip odsoten po nujnih opravilih.

In Doran in Pavlinica sta zopet sama stopala v les. Pod nogama jima je šumelo prvo odpadlo rumeno in velo listje, in semtertja se je že iztezala kaka gola veja nad njiju glavama. In visoka trava na osredkih je bila polegla, med suhimi njenimi bilkami se je svetlikal vlažni, kodrast mah. Drevesna debla so bila preprežena z vlaknato, redkolistnato srobotovino, katere šopnati cvetovi so viseli na nji kakor bela preja na preslici. Molče so smukali ptiči po grmovju, in po vzduhu je semtertja zašumelo tako otožno, tako jesensko. Vsa narava je čutila, da ji pojema moč, vse je bilo nekam utrujeno, dremavo.

Tudi Pavlinica je hipoma začutila neko utrujenost, neko izmučenost, in neka pereča bol ji je izžimala mlado srce. Naslonila se je ob Dorana, in počasi in molče sta stopala do znane jelove klopice.

Roko v roki sta sedela, nema, zamišljena . . .

A ko je solnce zahajalo za nizkimi, rjavimi griči, so njegovi zadnji prameni božali v tesnem objetju združeno dvojico in lili svoje zlato na njiju mladi telesi.

Po lesu je zapihala ostrejša sapa in jima hladila razžarjena lica.

In sklonila se je Pavlinica kvišku, vstala ter se vstopila pred Dorana.

»Vzemi me s sabo, kamorkoli pojdeš — brez tebe mi ni živeti!« Povesila je vdano svojo glavo in umolknila.

A slikar se je ustrašil. Planil je pokoncu, prijel jo za roke ter viknil:

»Pomisli . . . pomisli . . .«

Ali ona je zmajala z glavo.

»Prepozno je, da bi pomislila . . . vzemi me . . . dekla, služabnica ti bodem . . . vzemi me!«

V bližini se je oglasila šoja, naglo, zaporedoma, in njen glas je bil podoben zlobnemu smejanju.

Stresla sta se oba.

A Doran je dejal skoro nato:

»Dobro — ker tako hočeš!« . . .

Dogovorila sta natančno ves načrt begu, pretehtala to in ono težkočo; a ko sta bila blizu doma, je bilo že vse urejeno . . .

* * *

Prišlo je popoldne, ko se je Doran odpravljal. Josip je ukazal napreči, a hotel je sam odpeljati sorodnika na bližnjo postajo. Zložili so prtljago na voz pod sedež, in konja sta že veselo teptala tla in ostrila ušesa.

V sobi pa so v slovo zadnjič trkali vsi skupaj z vitkimi čašami, v katerih se je penila ognjena tekočina.

Slikar je bil razburjen, roke so se mu tresle, in na čelu so se mu prikazovale in izginjale velike rdeče lise. Naglo je vlival vase pijačo, a to mu je notranji ogenj le še bolj netilo.

Pavlinica pa je bila čisto mirna. Malomarno je zrla skozi okno na voz in konja in se včasih nasmehnila. Bilo je, kakor bi bila duša njena odsotna, kakor bi se misli njene izprehajale drugod, daleč od tod v jasnih višavah . . .

Doran in Josip sta stopala k vozu.

Pavlinica pa je ostala na pragu in slikarju podala desnico. A Josip je dejal zopet, kakor prvi dan slikarjevega poseta:

»No, Pavlinica, pa poljubiti se morata tudi!«

Nekaj kakor pomilovanje, a zraven tudi srd do tako brezskrbnega in kratkovidnega moža se je vzbudilo v njenem srcu — toda samo za hip, in že so se njene ustnice zaokrožile na nasmeh. Pogledala je slikarja ter rekla:

»Pa drugič, ko nas vnovič posetite!«

Obrnila se je, zaklicala z zvonkim svojim glasom »z Bogom« ter izginila v veži.

Josip pa je pogнал . . . —

Po odhodu obeh je šla Pavlinica v sobo in pisala; popisala je malo stranico, površno pogledala drobne vrstice in zložila pismo v rožnat zavitek ter ga potisnila v miznico. In začela je spravljati najpotrebnejše stvari . . .

Takoj nato je stopila na dvorišče, klicala kokoši in jim potresla zrnja, pomenkujoč se z njimi. Odtod je prasnila v hlev, iz hleva v različne shrambe, povsod kliče svoj »z Bogom!«

V tem se je stemnilo. Listje v jagnedičih je trepetalo, iz gozda se je oglasila sova, in nekje tam na vrhu je parkrat zalajala lisica...

Josip se je vrnil precej pozno in našel soprogo že v postelji.

IV.

Ko se je drugi dan zbudil Josip iz svojega trdnega spanja, se je začudil, da ni več Pavlinice na sosednji postelji.

Pretegnil se je nekolikokrat, si pogladil zmršeno brado, potegnil z rokami preko oči ter naglo skočil iz postelje.

Odprl je okno na dvorišče. Nad okolico je ležalo dolgočasno, svinčeno nebo, na katerem so se zbirali oblaki. Nobena sapica ni zibala drevesnega listja, nobenega glasu ni bilo čuti od nikoder. Tako čudno, tako mrtvaško tiho je bilo naokoli!

Josip je poslonel na oknu ter čakal, da zagleda morda kje Pavlinico, ki je imela ob tem času vedno opraviti s kokošmi; toda ni je hotelo biti na dvorišče. Tudi iz hiše se ni razlegal nje zvonki glas, in hlapec in dekla, ki sta navadno zjutraj glasno govorila, opravljajoč vsaki svoje delo, sta šla parkrat nemo, plazeče se čez dvorišče.

Josip se je ozrl; zdelo se mu je, da so se otvorila vrata spalnična, toda zagledal je le svojo senco, ki se je tresla na belo po-barvanih obojih. Ni je bilo nje, ki je vsako jutro priskakljala na prstih do njega, iztegnila po njem svetleče roke in, držeč ga za obe lici, mu pritisnila žarek poljub pod dolge, še zmršene brke.

Ta nenavadna tihota mu je tesnila prsi.

Tedaj je pa zagledal na mizi list, naslovljen nanj od roke Pavliničine.

Hlastno, a z neko bojznijo ga je odprl.

In čital je:

»Dragec moj!

Hvala Ti lepa na tolikih lepih uricah, ki sem jih preživela s Tabo! Kako dober, kako sladak si bil vedno z menoj. Da, Ti celo nisi bil moj mož — bil si mi veliko več, bil si moj — brat! Poljubi najini so bili zares bratovski in sestrski — to sem začutila stoprav takrat, ko si mi veleval, da naj poljubim Tvoježa bratranca! — Kak razloček! — Sam si kriv, da sem spoznala to razliko, da sem se zavedela, da si v resnici le — moj brat! — In, kakor veš, sestra in

brat ne moreta biti vedno skupaj; lahko pride druga ljubezen, ki ju razžene narazen! In taka ljubezen je prišla tudi name . . . Zato se od svojega brata poslavljam, ne morda s težkim srcem, pač pa s sladko zavestjo, da mi tudi nadalje še ostane njegova bratovska ljubezen!

Z Bogom! — Naposled Te še prosim: ne išči me in ne pozveduj po meni! Presrečno

Tvoja

sestrica

Pavlinica.«

Josip je strmel predse, si grizel nohte in drsal s koleno, z drugim ob drugo.

»Ha, ha, za njo, za njo!« je naposled vzkliknil in hotel vstati.

»Ha, ha, za njo, za njo!« je vzkliknil drugič in tretjič, a pri vsem tem je obsedel na svojem prostoru, in glava mu je zlezla nizdolu na roko.

Nepremično je presedel celo dopoldne . . .

Popoldne pa je napregel in se odpeljal v trg. Zglasil se je pri tašči; v kratkih stavkih in pretrgano ji je povedal svojo povest ter ji predložil Pavliničin list. Ni mu bilo treba praviti, kako je zdvojen, kako je nesrečen, saj je to prejasno dokazovala vsaka potezica na njegovem licu, vsa njegova postava.

Pričakoval je od tašče vsaj dobrega sveta, morda tudi nekoliko pomilovanja in sočutja.

A ko je končal, je pomolčala debeluška pekovka nekoliko časa.

Skoro pa se je dvignila raz svoj sedež, vprla roki v bok ter se ustopila predenj s plamenečimi očmi in visoko povzdignjeno glavo.

In sikala je:

»Prav, prav se ti godi! — Zakaj pa nisi bil mož? — Ali ne veš, da ženska ni ustvarjena za enoličnost? — Tisto vedno ljubkovanje, tisto vedno prenašanje na rokah — to ji je bilo nazadnje že preosladno! — Izpremembe je bilo treba; vsaki teden vsaj enkrat si se moral z njo spreti, pa naj si jo tudi pretepel — in lažje bi bila vse prestajala, bolj bi te bila ljubila . . . Že vsaj nekoliko skrbi si imel stresti na njeno glavo! — Prav se ti godi! — In zdaj si nam napravil tako sramoto! — Moj Bog, moj Bog, kdo bi si bil mislil! Ubogi moj otrok!«

Zakrila si je oči z rokami, sedla na divan in začela na glas jokati. A vmes je še vedno vikala:

»Prav se ti godi! Zakaj pa nisi bil mož?«

Josip ni vedel, kaj bi storil. Sram ga je začelo biti, in otrese se je za hipec svoje prirojene dobrosrčnosti in rahlosti; planil je kvišku, prijel stol, na katerem je sedel, ter ga zalučil v kot, da se je stresla soba . . .

Nobene besede ni zinil ter naglo odšel po stopnicah.

Ko je prišel domov, je stopil najprej v svojo spalnico in se ustavil pred sliko svoje soproge; hipoma je prebledel, skrčil pesti in pograbil izprehodno palico, da bi sliko razbil.

Ali podoba ga je gledala tako milo, tako ljubeznivo . . . v srcu se mu je začelo mehčati, palica je padla iz roke . . . naslonil se je na predalnik in — plakal . . .

* * *

Ko se je po trgu raznesla govorica o begu Josipove soproge, je bilo takoj v vsaki družbi govorjenje samo o tem. Vse se je smejalo in zbijalo šale na stroške Josipove.

Ta pa je vedno čepel doma in čakal, da se vrne ona.

»Vse bi ji odpustil — samo da se vrne, da se vrne!«

To si je ponavljal in si še ponavlja tisočkrat na dan, kajti Pavlinice le še ni, le je še noče biti od nikoder.

In Josip se stara od dne do dne; brada mu je že vsa siva in koža na čelu in licih gosto nagubana. Tudi oko je že izgubilo prejšnji svoj blesk. Vsako jutro kliče kokoši, posnemajoč glas Pavlinčin, posnemajoč nehote vsako njeno kretanje; vsako jutro obiskuje krave in konje in vedno jim še pravi:

»In vidiš, še je ni . . . nič več je ne bo!«

Nikakor se ne more otresti one melanholije, ki se ga je postalila, ki se ga drži in oklepa, kakor trta svojega droga. Tako globoka ljubezen, združena z neobičajno rahločutnostjo je pač le Josipu Lesniku prirojena!

In ako ga kdo obišče, ga Josip ne izpusti zlepa. Na dolgo in široko mu pripoveduje o svoji zakonski sreči in nesreči. In včasih celo že govori o revolverju in samomoru.

Pač nastopijo včasih trenotki, ko se zaveda svoje nemožatosti, in takrat bridko vzklikne:

»Zakaj nisi bil mož?«

Toda kmalu se pogrezne v svojo melanholisko resignacijo, in zastoj mu kličejo njegovi prijatelji, katerih je vedno imel in jih še nekaj ima:

»Bodi mož!«

Gregor Aleksandrovič Potemkin. (1739—1791)

Spisal Ivan Steklasa.

II. Potemkinove osnove in njegova mogočnost.

(Dalje.)

Mogočni in bogati, lepi in razkošni knez je bil pravi ljubljeneec ženskih, posebno slavohlepnih in bogastva željnih Evinih hčer. In zares je bil konec 18. veka, ki se je odlikoval s tolikim številom mehkužnežev in razuzdank, ravno knez Potemkin izmed najsijajnejših in najmogočnejših Don Juanov. Knez je imel brezštevilnih romanov s krasoticami raznih narodov in stanov. Zategadelj ga je imenoval neki vrstnik »kneza tmine«.

Ker ni znal brzdati svojih strasti, nego je hotel ustreči vsem svojim željam, se je naužil vsega v preveliki meri, kasneje pa ga je mučil vsled prenasičenja strašen dolgčas. Sredi veselih drugov se je čutil osamljenega, kajti v duši svoji ni nahajal toliko plodotvorne sile, da bi si bil z njo preganjal duhomorno praznoto, in kakor poje Lermontov v neki krasni pesmi, je bil »on edini mračnega in praznega dvorca ničemurni vlastelin«. Potemkin je zategadelj prav pogostoma izkušal težo duševne praznosti in ničnosti. Ob takih prilikah se mu ni upal nihče približati; sam pa si je preganjal puščobo s čudnimi navadami, muhami in celo z norostmi. Večkrat se je valjal neumit, neoblečen in nepočesan po cele mesece v svoji spalnici; ali pa se je vdal pretirani pobožnosti in včasih celo vražarstvu. Večkrat ga je popadla kar iznenada strašna dušna tesnoba. Tako je bil knez nekoč pri mizi jako vesel, ljubezniv in prav zgovoren; kar je obmolknil, postal zamišljen in žalosten, naposled pa je rekel: »More-li biti človek srečnejši od mene? Vse, kar sem želel, vse se mi je po volji izpolnilo: hotel sem činov in redov — imam jih; ljubil sem igro — zaigral sem neštete vsote; ljubil sem gostbe — dajal sem krasne in razkošne; cenil sem drage obleke — imel sem jih toliko in takšnih, kakršnih in kolikor jih ni imel še noben srečni človek — skratka: vsem svojim strastem sem ustregel s polno mero«. Ko je te besede izpregovoril, je razbil porculanski krožnik na drobne kosce, pobegnul v spalnico ter se zaprl. — Da bi se raztresel, je imel okoli sebe vedno mnogo zabavnikov, izmed katerih je posebno poznan

neki Mosé, ki je zabaval kneza s svojimi izmišljotinami in dovtipi. Prav rad se je knez razgovarjal tudi z razkolniki in drugoverci, katerih je bilo vedno nekoliko v njegovem spremstvu.

Med slabimi navadami Potemkinovimi je treba omeniti tudi te, da on, ki je trošil na burke in zabavo neizmerne vsote, ni rad plačeval svojih dolgov ter tako večkrat unesrečil siromašne upnike. Kadar se je kateri upnik prijavil knezu, je le-ta hitro poklical svojega tajnika Popova ter ga po navadi vprašal, zakaj ni dolg izplačan, potem pa je dal dogovorjeno znamenje, naj se dolg plača ali ne.

Tako se je ponašal knez ne samo v Petrogradu, nego tudi v Novi Rusiji in v Krimu, kjer je večjidel bival od početka osemdesetih let. Tukaj je razvijal vkljub vsem svojim muham in trmam nenavadno delavnost. Trebalo je izvesti čim preje grški projekt, za katerega so se trošile ogromne vsote. Do vladarice so dohajala že poročila tudi o neuspešnosti teh del in o nepravilni denarni upravi. Nekateri mislijo, da se je hotela Katarina radi tega osebno prepričati o resničnosti teh glasov, a to ni verjetno; ravno v tem času je bil knez še v posebni milosti in mnogo odlikovan s čini, denarji in posestvi; v Petrogradu mu je poklonila cesarica dva dvorca in sicer dvakrat, ker ju je prvikrat prodal. Imel je že vse ruske redove, a ko je bil utemeljen red sv. Vladimira, je postal knez prvi njegov vitez. V začetku leta 1784. je bil imenovan za generalnega vojnega maršala, za predsednika vojaškega zbora, za generalnega gubernatorja krimskega in za predstojnika zbora kavalirske garde. Verjetnejše je torej, da se je odločila vladarica za potovanje na jug na prošnjo kneza samega, ki jo je hotel iznedaditi z novim carstvom, katero je on povzdignil v teh krajih; morda je pa hotela tudi podražiti Turško in se sniti z vladarji sosednjih držav.

III. Potemkinovo slavlje za potovanja Katarine II. na jug in njega nasledki.

O tem potovanju se je govorilo v dvorskih krogih že leta 1784., pripravljali pa so se zanj vse do leta 1787.; toda šele, ko je prenehala na jugu huda kuga, se je odpravila cesarica na pot. Med tem se je tudi Potemkin skrbno pripravljal za svoje slavlje ter potrošil iznova ogromne vsote; a ni dovolil, da ima pri tem kaj posla Rumjancov, upravitelj Male Rusije, skozi katero je vodil pot na jug. Ni ravnal tako brez razloga; hotel je pokazati vladarici, kako umen upravitelj je on, in kako krasno so urejeni njemu poverjeni kraji v razmerju z zapuščeno Malo Rusijo.

In uspel je zares sijajno. Cesarica je odšla z mnogobrojnimi spremstvom iz Carskega sela 7. prosinca leta 1787. »pogledat svoje malo gospodarstvo«, 'kakor je ona šaljivo rekala. Potemkin jo je sprejel v Kijevu, kjer je ostala precej dolgo, dokler so se dogotavljale priprave za sprejem. Na Dnepru se je stesalo več desetoric razkošnih ladij po ruskem okusu, na katerih se je moglo voziti do 3000 ljudi. Najrazkošnejše sta bili urejeni ladji »Dneper« za cesarico in »Bug« za začetnika tega čudnega zgodovinskega prizora; na »Desni« pa je bila napravljena ogromna obednica, kjer je cesarica dajala sijajne gostbe. Zidali so Ekaterinoslav, polepšavali Kremenčug, utemeljevali nova mesta, očistili Dneprske slapove ter zbrali cele trume Jatarjev, Kirgizov, Nogajcev in Turkmenov, da bi cesarico sprejele in pozdravljale na raznih mestih, skozi katera je imela potovati. Potemkin je poskrbel tudi za glasbo, katero je prirejal glasoviti glasbenik Sarti, ter sestavljal sam besedilo za pozdravne govore veliki vladarici. Na slavlolu na Perekopu se je bleščal po zapovedi Potemkinovi napis: »Predposlala strah in prinesla mir«.

Mnogoštevilne ladje so se svečano zibale po Dnepru, obdane od vseh strani s šalupami in čolni. V nekaterih lepših mestih so se zaustavljali popotniki. Gledali so bregove, ob katerih se je gnetel praznično oblečeni narod, so streljali s topovi, užigali umetelni ogenj in se vršile vojaške vaje. V Ihanovi se je sešel s Katarino poljski kralj Stanislav Ponjatoski, katerega je sprejel Potemkin prav prijazno. Brez dvoma je bilo prijateljstvo Potemkinovo vzrok, da se je Ponjatoski vzdržal še nekoliko let na poljskem prestolu.

Od Kremenčuga se je začelo pravo slavlje Potemkinovo, kajti ta kraj je bil že pod njegovo upravo, in tu se je videla velika razlika proti drugim pokrajinam. Posebno je hvalila cesarica na novo urejene konjiške čete. Za cesarico je bil prirejen v Kremenčugu krasen stan z vrtom. Pisma, ki jih je pisala Katarina svoji snahi in drugim osebam, so bila polna oduševljenja; vladarica je bila očarana od vsega, kar je videla. In vendar so je šele v Krimu pričakovala prava čudeša. Za Kremenčugom se je sešla Katarina s cesarjem Josipom II., ki je potoval pod imenom grofa Falkensteina. Četudi je bil Josip II. strog kritik Katarine II. in še posebno kneza Potemkina, je vendar presenetilo tudi njega marsikaj, kar je videl na tem potovanju. V Herson se je pripeljala Katarina v krasni kočiji, v kateri je sedela z Josipom in Potemkinom. Tu ti je bila trdnjava, zavarovana z velikim številom topov; na ladjedelnici so bile tri dogotovljene ladje — vse to na mestu, kjer je bila pred 8 leti sama pusta stepa. — Pravijo,

da je bila cesarica nenavadno oduševljena, ko se je pripeljala v mesto skoz »paradni vhod«. Josip II. in njegovi sopotniki so pa pač stikali po vseh kotih mesta ter seveda našli tudi precej nedostatkov v izvršitvi mestnih utrd, pri novoizdelanih ladjah i. t. d.

Čudesna priroda na Krimu in krasno Črno morje sta še silneje delovali na vladarico. Njena pisma, ki jih je pisala odtod ob ti priliki, so polna slavospevov čarobniku Potemkinu. Na potovanju po Krimu je obdajala kočijo, v kateri se je vozila cesarica, najlepša tatarska telesna straža; Potemkin jo je sestavil od samih Murzov, in le-teh sijajna obleka je navdušila celo skeptika Josipa II. —

Toda najlepši prizori so se godili v Inkermanu. V nalašč za cesarico sezidanem dvorcu so pri obedu hipoma odgrnili zaveso, ki je branila razgled z balkona; kakor na mig so se umaknili Murzi in Kozaki na stran, in gledavci so zagledali krasno Sebastopoljsko luk, kjer je stalo do sto večjih in manjših ladij — začetek slavne črnomske mornarice. Začeli so streljati iz vseh topov. Katarina je vsa oduševljena nazdravljala z vnetim obrazom.

Po obedu se je odpeljala cesarica z Josipom II. v Sebastopolj na posebni ladji, katero je bil naročil Potemkin v Carigradu in ki je bila popolnoma enaka sultanovi. Josip II. je bil kar presenečen, ko je videl luk, in prepričan je bil o veliki njeni bodočnosti. Kesneje pa je pisal o tem dogodku tako-le: »Cesarica je oduševljena, ker se je moč Rusije tako povzdignila. Knez Potemkin je v sedanjem času vsemogočen, in ne more si človek misliti, kako se mu klanja vse, kar je okoli njega«. A v krdelu teh častivcev je bil tudi sam cesarski pisatelj.

V Akmečetu (Simferopolju) so videli potniki vrt, ki je bil urejen po angleškem okusu, a v Karaonbazaru prekrasen dvorec, obdan z vrtom, vodometi in umetnimi slapovi, v bližini prvega pa še drugi lepši dvorec za cesarico. Na večer pa so bili vsi presenečeni po čarobnem umetelnem ognju iz 300.000 raket. — V takem razkošju je potovala Katarina po Krimu, da se je nehote spominjala pripovedi iz »Tisoč in ene noči«.

In ravno radi tega sijajnega potovanja so oponašali Potemkinu marsikaj, kar se še dandanes bere in veruje, četudi ni resnično. Res je, da je Potemkin v to svrho potrošil ogromne vsote denarja. Kar pa pripovedujejo v svojih spisih protivniki sijajnega kneza, je popolnoma neverjetno. Tako poznani Holbig ni mogel pojmiti, odkod toliko vasi in dvorcev ob glavni cesti, ter je napisal v svojem poročilu, da so bili to le gledališki uresi; odtod one v zgodovini to-

likokrat spominjane, v pregovor prišle »Potemkinove vasi«. A vendar je dobro znano, da je Potemkin ravno v Krimu dal postaviti mnogo vasi in vanje nastaniti doseljence, posebno ko so se Tatarji začeli izseljevati na Turško. A radi splošne varnosti so bile te vasi razmeščene ob glavni cesti, kakor je bila navada tudi v Slavoniji posle turškega gospostva. »Potemkinovih vasi«, kakršne si predstavljajo mnogi še dandanes, pa v resnici nikdar ni bilo. Zavidni Nemec se je hotel s tem poročilom le osvetiti vsemogočnemu knezu. Takisto so kriva poročila o čredah živine, katere so po trditvi omenjenega poročevalca gonili po noči z enega kraja na drugi, kakor tudi v vojaških skladiščih, po katerih se je mesto moke nahajal le pesek. Le o »zgonu naroda« h glavni cesti je poročilo deloma verjetno; pa saj se to godi še dandanes celo v najnaprednejših državah, kadar potuje vladar po svoji državi.

Kesneje je bilo v teh krajih seveda dosti žalostnih nasledkov omenjene kulturne prenapetosti; Tatarji so se krdeloma izseljevali, krasni vrtovi in dvorci so propadali, bolezni so gonobile naseljence i. t. d. Tudi je ostalo mnogo osnov, katere je zamislil knez, neizvedenih, a v tem, kar je bilo storjeno, je bilo povsod opaziti Potemkinovo odločnost, dalekomiselnost in podjetnost vkljub vsemu ugovarjanju njegovih klevetnikov.

Potemkin je prejel ogromne nagrade še pred odhodom vladarice, od katere se je ločil v Harkovu. Dolgo potem so še odmevali glasovi o tem potovanju po Rusiji in ostali Evropi. Katarino so namreč spremljevali mnogi poslanci tujih držav, ki so raznesli po vseh krajih poročila o mogočnosti in sijaju »kneza Tavrijskega«; ta častni naziv so mu namreč nadelo za velike zasluge, ki si jih je bil stekel v Krimu ali Tavridi, kakor se je v starem času zval ta polotok. Toda boljša nagrada so bila zanj pisma vladarice, ki dolgo ni mogla pozabiti, kar je videla. Le-ta pisma jasno rišejo vtiske, ki jih je Katarina prejela na potovanju, kakor tudi njeno iskreno in globoko zahvalnost staremu svojemu ljubljencu.

Toda za tem veselim in krasnim potovanjem, ki je zahtevalo mnogo denarnih žrtev, je sledil žalosten in krvav konec: nova vojna s Turki, proti katerim je moral Potemkin sam prevzeti zapovedništvo. Ruski odnošaji s Turško so bili že zdavnaj napeti; izguba Krima in drugih krajev ob Črnem morju, nenavadna delavnost in očitne osnove gubernatorja Potemkina, ki je bil preustrojl vojsko, iztesal brodogrje, zbral množino topov in drugega orožja v njemu poverjenem kraju — vse to je dražilo Turke. A potovanje Katarine same so proglasili

Turki za izzivanje. Poslanci tujih držav razen zastopnika nemškega cesarja Josipa II., n. pr. angleški, francoski in pruski, katerim ni bilo povoljno povišanje Rusije ter prav neugodna možnost, da osvoji le-ta celo Črno morje in Carigrad — so podpihovali turško vlado. Dne 13. velikega srpana leta 1787. — kmalu po odhodu Katarine iz Krima — je bil ruski poslanec Bulgakov v Carigradu zaprt v dvorec s sedmerimi stolpi; dne 7. kimavca istega leta pa je sledila napoved vojne z Rusijo. Iz tajnega dopisa Katarininega do Potemkina se vidi, kakšna posebna pooblastila je dobil knez že l. 1786. glede turške vojne; njemu je pripadla glavna uloga v vodstvu vojske in v vseh drugih vojaških stvareh; ruskemu poslancu Bulgakovu je bilo zapovedano poročati obenem cesarici in Potemkinu, in po odredbah Potemkinovih se je imel poslanec vedno ravnati. Brez pretiranosti se mora reči, da je edini Potemkin imel odločiti, naj se vojna začne, ali pa odvrne z modro politiko ali s primernim popuščanjem. Tačas, ko je knez razkazoval cesarici in njenim sopotnikom lepe in prijazne kraje na ruskem jugu, je bil morda spočetka tudi sam prepričan o svojih silah; toda ko se je približevala nevarnost, je menda sam začel dvomiti o hitrem uspehu zasnovanega vojaškega podjetja. Iz pisem in razgovorov med knezom in cesarico je razvidno, da je hotel podaljšati mir s Turki, samo da bi mogel med tem dobro urediti brodovje in vojsko. Zategadelj ga po pravici obsojajo zgodovinarji, ker je ravnal tako ošabno, četudi je sam dvomil, da-li je dosti pripravljen; kajti na ta način je Turkom dal ugodno priliko.

Kaj čuda, da se je začela ta vojna prav žalostno za Potemkina, kajti ruske čete niso mogle nikjer napredovati. Knez je izgubil pogum ter hotel izročiti poveljništvo Rumjancovu. Najhujši udarec je bil zanj, ko je huda burja pokončala velik del ruskega brodovja, kateremu je zapovedoval Vojnovič. Katarina ga je bodrila v svojih pismih, naj vztraja, češ, da se bode vse na bolje obrnilo. To je pomagalo. Vrh tega so se okolnosti na bojišču vsaj deloma izboljšale; mornarica je pregnala Turke z važnih postojank, a Suvarov je odbil napad Turkov na Kinburn tako odločno, da je bil to za sovražnika pravi poraz. Smotra vojne v l. 1787. — osvojitve Očakova — pa Rusi niso dosegli, kajti ta trdnjava se je držala do konca leta 1788. Cesarica je bila silno nestrpljiva ter je vedno popraševala v pismih, kdaj bodo že osvojili Očakov. Mnogi niso razumeli, zakaj se Potemkin ni tako dolgo odločil za napad na to trdnjavo. On je razjasnil to obotavljanje sam, češ, da ne bi rad gubil ljudi z dvojnimi napadom, in da bi raje z obsedanjem prisilil sovražnika na predajo. Čuden je

bili zares v svojih nazorih ves Potemkin in ves njegov značaj čisto nepreračunljiv. Za velike svoje osnove v Novi Rusiji in v Krimu je žrtvoval na tisoče ljudi, a zdaj, ko je imel dokončati grški projekt ter pokončiti starega sovražnika — zdaj mu je bilo žal vojakov, in celo najgenialnejšega vojvodo tedanje vojske Suvarova je obiral radi njegovih smelih napadov, ki so ga seveda vselej stali velikih gubitkov. A med obsedanjem, ko bi se bil imel baviti z resnimi vprašanji, se je vdajal zdvojnosti, in da bi se razvedril in potolažil, je zbral okoli lepo urejenega šatorja vsaki večer ogromni orkester pod vodstvom Sartijevim; prirejal je gostbe in svečanosti — a vse to je trajalo tedne in mesece.

Toda tako ni moglo dolgo ostati: v Petrogradu so protivniki Potemkinovi ostro govorili proti njegovim osnovam; celo cesarica sama je bila včasih z njim nezadovoljna. Potemkin se je moral naposled odločiti za napad na Očakov ter ga je tudi izvedel. Obljubil je vojakom ves plen, celo topove in blagajnico, če osvoje trdnjavo. Po strašnem klanju je bil Očakov osvojen dne 6. grudnia 1788. Bila je strašna zima; pravijo, da se je kri, ki je tekla iz ran padlih vojakov, takoj strdila. Potemkin je ves čas, dokler je trajala borba, ki je imela odločiti njegovo slavo ali pa sramoto, sedel na topovki s podprtimi rokami ter neprenehoma govoril: »Gospod, pomiluj!« Klanje in ropanje je trajalo po mestu tri dni. Plen je bil ogromen; Potemkin je dobil med ostalimi dragocenostmi krasen smaragd, velik kot kurje jajce; podaril ga je v spomin zmage cesarici.

Poročilo o osvojitvi Očakova je proizvedlo v Petrogradu neizmeren vtisk: nasprotniki Potemkinovi so morali utihniti, a cesarica se je silno vzradovala, saj so se zdaj sijajno izpolnile nade, ki jih je stavila na »druga in učenca«. — Potemkin je osramotil svoje sovražnike. Katarina mu je pisala prav pristržno pismo, v katerem se mu je zahvalila za njegov trud pri ti veliki zmagi. Pozabljene so bile zdaj vse bridkosti, strašne žrtve, na tisoče padlih vojakov; in čast kneza in cesarice je bila zdaj rešena.

Po osvojenju Očakova je preživel Potemkin nekoliko časa v Kersonu, kjer se je popravljalo brodovje, ki je bilo v zadnjih pomorskih bitkah hudo poškodovano. Odtod pa se je odpravil v Petrograd. Tu so ga sprejeli s slavljem, ki gotovo ni bilo manj svečano nego nekdanj Marijevo v Rimu po zmagi nad Cimbri in Tevtoni. Pripravljali so se dolgo na ta slovesni sprejem kneza zmagovavca. Med drugim so sklenili tudi razsvetliti mramorna vrata v Carskem selu.

Visoko nad vrati, ki so bila okrašena z bojnim orožjem, je bleščal napis iz Petrovega ode: » Ti z bleskom vnideš v hram sv. Sofije!« Katarina je bila zdaj prepričana o bodočih uspešnih podjetjih kneza Potemkina. »On bo še letos v Carigradu,« je govorila večkrat Hrapovickemu. Cesarska pesnikinja je napisala v slavo kneževega prihoda verze, ki proslavljajo rusko zmago pod Očakovim ter izražajo nado, da je zdaj Rusom odprta pot po Bugu in Dnepru v Črno morje. Precej po zmagi je sprejel Potemkin za nagrado red sv. Jurja prvega reda — odlikovanje, ki so ga do tistih dob dajali le največjim dostojanstvenikom. Njegov veliki vpliv na vladarico in neomejeno zaupanje Katarinino v zmagonosnega vojskovodjo — oboje se je pokazalo še posebno s tem, da sta bili Potemkinu izročeni obe vojski, ukrajinska in ekaterinoslavska, tako da je on postal polkovodec vseh vojaških sil na jugu in jugozapadu. Zaslužni in nepravilno žaljeni Rumjancov Zadunajski se je precej za tem umaknil na svoje posestvo v Mali Rusiji.

Med tem je odšel Potemkin iznova na bojišče že dne 5. velikega travna 1789. To leto so se Rusi posebno odlikovali s slavnimi vojaškimi podjetji na jugu: z osvojitvijo Bender, Fokšan in Akermana ter z znamenito zmago Suvarova pri Rimniku. Od tega časa je bil Potemkin prav prijazen s Suvarovim ter ga je priporočal cesarici, da ga nagradi po njegovih zaslugah. Prepuščal je od tega časa tudi vsa težavna opravila večjidel nadarjenim svojim generalom, pred vsem Suvarovu, potem pa tudi knezu Repninu ter Ušakovu, sam pa je preživel del leta 1789. in skoraj celo leto 1790. daleč od vojske; prebival je nekaj časa v Jaših, kesneje pa v Benderih. Njegovo stanovanje je bilo nenavadno krasno; okoli njega je bil zasajen vrt po angleškem okusu. Na bojiščih se je prelivala kri, odmevalo zdihovalje in zdvojno vpitje, okoli kneza pa je carjevalo nenavadno razkošje in veselje; glasbenik Sarti je zabaval občinstvo vsaki dan z dvema glasbama, okoli Potemkina se je vil roj krasotic, prirejali so se baleti, plesi, gledališke predstave in razne druge zabave.

Toda vkljub sijajnim zmagam je bil položaj ruske vojske v osvojenih, pa opustošenih krajih tako težaven, da je Potemkin sam začel razmišljati o miru. Po zimi leta 1789.—1790. se niso vojevali, nego so ves ta čas porabili za mirovne dogovore, ki pa so bili brezuspešni, ker Turška, podpihovana od tujih držav, ni hotela ničesar popustiti, niti količjakaj uvažiti ruskih zmag. Potrebno je bilo tedaj pokoriti to upornost Turške ter ji vzeti zadnjo zaslombo njene

vojske — trdnjavo Izmail. Za to delo je bil izvoljen odločni, brezobzirni Suvarov.

Osvojitev Izmaila se šteje med najznamenitejše vojaške dogodbe leta 1790. ter spada obenem med najstrašnejše v vsi zgodovini. Spočetka je mislil Potemkin, da se bode trdnjava vdala brez velikega odpora; toda to se ni zgodilo. V vojaškem svetu so nato odločili, da se osvoji z naskokom. Vsi vojaški veljaki onega časa so trdili, da je tako strašno delo nemožno. Pravijo, da je Potemkin, ko je bil napad že sklenjen, zapovedal Suvarovu, da še malo počaka, kajti smilili so se mu vojaki. Drugi pa trdijo, da je bil Potemkin proti svoji volji izzvan, da se je odločil z enim udarcem osvojiti Izmail. Potemkinu je namreč prorokovala gospa de Witt iz kart, da se bode posadka v Izmailu predala čez tri tedne; le-ta se pa nasmije ter pravi: »Jaz znam bolje prorokovati nego vi!« In v tem trenutku je poslal Suvarovu zapoved, da osvoji Izmail z naskokom, pa naj stoji, kar hoče. Suvarov je pohitel nato pod zidovje izmailsko ter poslal vojsko, ki se je že vračala, na svoje poprejšnje mesto. Dne 3. grudna jo je on iznova sam razmestil. Štiri dni se je dogovarjal brezuspešno s turškim zapovednikom o predaji. A zjutraj dne 11. grudna leta 1790. je sporočil Suvarov Potemkinu tako-le: »Ni jačje trdnjave niti brezupnejše obrambe, nego je izmailska, ki je padla pred prestol Nj. veličanstva v krvavem napadu. Najponižneje pozdravljam Vašo svetlost!«

Strašno in skoro nemožno delo je bilo končano. Poročilo o slavni zmagi je odnesel cesarici Valerijan Zubov, brat Platonov. Med Potemkinom in Suvarovim pa je prišlo radi tega znamenitega dela do hudega prepira. »S čim moram nagraditi vaše zasluge, grof Aleksander Vasiljevič?« je vprašal Potemkin junaka, ko sta se sešla.

»Z ničimer, knez,« je odgovoril razdraženo Suvarov; »jaz nisem trgovec in nisem prišel semkaj trgovat; razen Boga in vladarice ne more mene nihče nagraditi!«

Ta odgovor je kneza hudo razdražil; pobledele je ter odšel.

Pred zmagovitimi pomagači Potemkinovimi so padale na jugu dotlej nepristopne trdnjave druga za drugo — a tam na severju se je vzdigoval proti knezu protivnik, ki mu je postal kmalu nevaren. To je bil Zubov, katerega vpliv na cesarskem dvoru je hitro rastel. Potemkin je dobival o vsem tem točno poročila, ali ni mogel za-
brani, da ne bi bil vplival Zubov že zdaj na mnoge odloke, kateri niso vedno ustrezali željam mogočnega kneza. Le-ta, dasi bi bil

moral ostati na mestu, ker je bilo po osvojitvi Izmaila pričakovati od Turške predlogov za mir, in dasi vladarici odhod njegov z bojišča ni bil posebno po volji, je vendar odšel v Petrograd meseca svečana leta 1791. To je bilo poslednje njegovo potovanje v prestolnico; kajti osvojivši trdnjavo Izmail, je izgubil obenem bitko z Zubovim.

(Konec prih.)

Sanje.

Premnogokrat sem sanjal že,
Da pred menoj stoji
Podoba krasna, gleda me,
Vablivo se smeji.

Ves strasten, da bi jo objel,
Razpnem roke po njej;
Tedaj pa padati sem jel . . .
Tja dol . . . naprej . . . naprej . . .

In spet jo vidim sliko to,
Krasnejšo ko kdaj prej;
Prevzela dušo mi je vso,
Da tožen zrem po njej . . .

In padam, padam spet na dno . . .
Al' sanjam, al' bedim? . . .
Če sanjam, ah, kaj bo z meno
Tedaj, ko se zbudim? . . .

Feodor Sokol.

Ženske.

Trdnjave vas zovejo Nemci,
O nekih naskokih golčec,
Vso kažejo s tem bojevitost,
Vse svoje junaško srce . . .

Trdnjave pa nam se ne zdite,
Ah, kdo naj primerja tako!
Ne, ptičice ljubke ste, nežne,
Med cvetjem žgoleče sladko . . .

Privabiti ni vas baš lahko,
Poredne, koketne stvari!
Če slednjič pa v kletko zletite,
Hej, kdo naj popiše slasti! . . .

Ljubeče vam božamo lice,
Objemljemo mehko telo . . .
Če nam pa — al' vam — kdaj dovolj je,
Spustimo vas spet pod nebo . . .

Feodor Sokol.

Pa zakaj? . . .

Kadar pridem v njega hišo,
Me pozdravlja preprijazno,
Klanja se mi, stiska roko,
Pa mi hvali vince razno . . .
Pa zakaj?
I, si misli: ta prihaja
K meni slednji dan po dvakrat,
Če zračunim konec leta,
Lep dobiček bo do takrat . . .

Jaz pa mislim: če bi vedel,
Kaj prihajam tako zvesto,
Kar prijel bi me za roko,
Pa postavil me na cesto . . .
Pa zakaj?
I, če le za hip izgine
V vežo, v hram, pa v klet po vino,
Koj drživa se v objetju
Z njega hčerko Albertino . . .

Feodor Sokol.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Konec.)

VII.

T raven in Makso sta hitela v vilo, vsa zasopla in vroča, da jima je tekel curkoma pot po obrazih. Hišna pa je spotoma pripovedovala, kako se je bilo to pripetilo. »Stara gospa je spala — kakor po navadi — v svoji sobi, a med tem je ukazala mlada gospa napreči, da se popelje na izprehod, in da se zraven odpeljejo na kolodvor tudi reči gospoda Pavloviča, češ, da ne bode imel jutri sitnosti z njimi. Pomagala sva s hlapcem vse naložiti na voz. V tem je mlada gospa nekaj pisala in nesla v sobo gospe mame; napisala je bila menda, kam je odšla, in kdaj da se vrne. Skoro nato sta se odpeljala gospa in gospod nadporočnik. Ko sem dobro četrť ure potem v veži nekaj pospravljala, slišim iz sobe stare gospe grozen vzklík, naglo pohitim tja — a gospa je ležala na divanu in grozno preobračala oči. Groza me je obšla, in naglo sem tekla po vas, gospod!»

Travna je obšla grozna sumnja.

Hlastno je vlekel Maksa za seboj. Ko sta dospela v vilo, sta preskakovala po tri, po štiri stopnice, dokler nista dospela v sobo Severičino.

Ta je ležala na nizkem divanu in se ni genila. Med prsti je tiščala zmečkan bel list papirja.

Makso je pristopil k nji. Takoj je videl, da je tukaj zaman vsa človeška pomoč — Severico je bila zadela srčna kap . . .

Dočim si je Makso dajal opraviti okoli Severice, je izginil Traven iz sobe in po hodniku kakor brez glave taval dalje v Pavlovičevo sobo. Srce se mu je treslo in silno tolklo, da je čutil njega udarce celo v vratu; oddahniti se je moral, predno je prijel za kljuko. Zdaj ni več dvomil, da je sinoči prav videl, ko je Pavlovič poljubil njegovo soprogo. Hipoma mu je bilo jasno vse. Spomnil se je naenkrat nekaterih malenkosti, ki jih je bil slučajno včasí zapazil, katerih pa se mu ni zdelo vredno, da bi jih bil razmotroval. Kar namah se je zavedel, kako neumno je bilo vse njegovo zaupanje; vse človeštvo, do katerega je imel tako trdno vero, se mu je hipoma zazdelo gnusno,

v tem trenutku so se mu porušili vsi ideali, in namesto njih se mu je prikazala sama gola, ostudna istinitost.

Stresel se je; za hipec se je vzdramil kakor iz omotice, in tedaj se je zopet ukradel slab žarek upanja v njegovo srce, kakor se ukrade solnčni žarek v sobo skoz droben presledek temnega zastora. In od-dahnil se je.

Odprl je vrata v Pavlovičevo sobo; tedaj pa je izginil oni žarek, in obdala ga je še hujša, še gostejša tema!

Odstopil je za korak, se prijel za glavo in poluglasno vzdiknil — v sobi je bilo vse razmetano, vse v največjem neredu.

In ni mu dalo miru, dokler se ni prepričal o vsem.

Planil je naglo v sobo svoje soproge, a tudi tam je bilo vse razmetano, vse v največjem neredu!

Grozna boleost mu je prešinila telo; oči so se mu izbulile, senci so mu neprestano utripale in roke se mu tresle.

In oprijemati se je moral za zid, ko je tako potrč lezel dalje v svojo sobo. Ko je odprl vrata, mu je zazevala najprej nasproti — odprta blagajnica. Hripavo se je nasmejal ter pristopil; manjkalo je v nji večje vsote in skoro vseh vrednostnih papirjev.

Soba se je zavrtela okoli njega, stopil je proti mizi, a kolena so se mu šibila.

Tedaj pa je zagledal na mizi droben, popisan listič; vzel ga je v roke. Strmečemu vanj, so mu plesale črke pred očmi kakor rogajoči se škrti; iz vsacega kota so mu štrleli nasproti isti odurni, porogljivo se krohotajoči obrazi, katere je bil zrl preteklo noč v sanjah.

Stresel je z glavo, iz prsi se mu je izvil krčevit vzdihljaj; noge ga niso hotele več držati in — telebnil je z vso močjo na tla. Pri padcu pa se je zadel z glavo ob ostri rob mizne noge, in curek rdeče krvi je brizgnil po pisani, s cvetjem pretkani preprogi . . .

Ko je kmalu nato dospel Makso do njega, ga je vzdignil in nesel kakor otroka na bližnji divan ter ga je izkušal obuditi k zavesti.

Vzel mu je iz roke listič in bral poluglasno:

»Pri Tebi nisem uživala sreče, po kateri sem hrepenela! Oprosti tedaj, da je iščem drugod! Ne kolni me, pač pa mi odpusti — usoda je hotela tako!

Matilda.«

Makso se je bričko nasmehnil.

Ko je videl pred seboj ležečega, bolešno zvitega Travnja — njega, ki si ni upal razžaliti najmanjšega otroka — tedaj ga je obšla

nepopisna žalost, da se mu je delala tema pred očmi, obšlo ga je največje usmiljenje; solza za solzo mu je kapala iz oči, ko si je dajal opraviiti s Travnom.

»Prehuda, prestrašna kazen za tako zaupanje!« je mrmral v enomer sam s seboj . . .

* * *

Tisti večer sta se izprehajala v Trstu po peronu na postaji južne železnice lajtnant Josipovič in nadporočnik Ljubič ter pričakovala brzovlaka. Sablji sta jima rožljali po tlaku in se jima zapletali med noge, katere sta spričo tega vsaki hip visoko privzdignila in hitila na stran, zdaj na levo, zdaj na desno; pri tem pa sta se koketno vila in obračala na vse strani ter predrzno zrla v vsako gospodično, ki jima je prišla blizu . . .

Ko je pridrčal vlak in so se potniki usuli proti vhodu, sta se postavila tik vrat in motrila vsakega prišleca. In tedaj sta tudi zagledala že od daleč Pavloviča, ki je prihajal skoz izhod — z visoko — elegantno damo.

Josipovič se je zdrnil in dregnil s komolcem Ljubiča.

»Vrag — častna beseda — piramidalno! Ali ga ne vidiš? — Kaj sem bil prorokoval? Častna beseda!«

Ljubič, ki je bil v istem trenutku zagledal Pavloviča, pa je siknil:

»Impertinentno!«

Mimo njiju gredoč, jima je Pavlovič v naglici stisnil roko, in oblasten nasmeh mu je krožil okoli ustnic.

Takoj nato je pomogel gospe v eleganten, pokrit voz, imenoval ulico in hišno številko, in izginil je voz, a njega ropotanje po trdem mestnem tlaku se je še dolgo čulo.

»Častna beseda! — Še čudne reči boš videl! — Ona je tudi tukaj, z otrokom — že dvakrat je vpraševala po njem! Častna beseda — oči si bodeta izpraskali!« je govoril Josipovič Ljubiču, ko sta stopala v mesto . . .

VIII.

Drugo popoldne je razkazoval Pavlovič Travnovski imenitnosti tržaške. Ko sta si bila že ogledala najvažnejše reči, sta se še odpravila na izprehod proti ljudskemu vrtu.

Travnovka je stopala molče zraven nadporočnika. Nehote so ji silile vedno misli tja daleč v vilo — tja v senčni gaj pod zelena drevesa — tja med solnčnate, grozda polne vinograde . . . In po široki, z drobnim, belim prodcem posuti vrtni poti je videla v duhu z ozkimi koraki korakajočega suhljatega, neznatnega moža, ustavlja-

jočega se pri vsakem drugem koraku in brišočega si solze iz medlih, že skoro izjokanih oči . . . Tam je sanjala o sreči in si je slikala življenje zraven moža, o katerem je mislila, da ga ljubi nad vse. A ko je zapustila s tem možem domovino, zapustila soproga in mater, ko je zavrelo okoli nje šumno, tuje življenje — tedaj so hipoma izginile vse iluzije, in začutila se je samo, tako samo!

Moj Bog, kakšna je bila prva njena noč v tujini! Pavlovič je bil poskusil, da bi jo razvedril, a vse zaman! Kakor mora ji je leglo na prsi in ji ni pustilo niti sopsti; neki glas ji je pravil, da je storila korak, ki bode zanjo usoden. In začela je natančneje razmišljavati o svoji lahkomišelnosti. Spanec ji ni hotel na oči celo noč. In konec njenega razmišljanja je bil, da se je namah zavedela, da njena ljubezen do Pavloviča ni istinita, da je gola fikcija, izvirajoča iz žaljenega samoljubja. Prikazal se ji je Makso, in strahoma se je zavedela, da ljubi samo njega — samo njega na vsem širokem svetu.

Stresla se je in prisiliti se je hotela, da bi pozabila vse te vsiljujoče se ji spomine, da bi mislila samo na onega, zaradi katerega se je tako daleč izpozabila. In res se je čez dolgo zopet prisilila, da je sama sebe pregovorila za trenotek, da ljubi Pavloviča, a da je ljubezen do Maksa sama fikcija. Tako ji je minila prva noč v vednih dvomih in duševnih bojih, in šele proti dnevu je bila zatisnila oči. A ko se je zbudila, si ni upala več premišljavati; kakor v neki omotici je ždela in se vdala v svojo usodo.

Pavlovič je videl, da je treba v tem slučaju razvedrila, dasi se ni prav upal v mesto z njo, ker ga je bil posvaril neki prijatelj že danes zjutraj, rekoč: »Ti, varuj se — tista je tukaj! Bodi previden!« — vendar se je bil popoldne odločil, da jo pelje v mesto nekoliko v razvedritev.

Zdaj sta torej stopala proti ljudskemu vrtu.

Ona je bila še vedno redkobesedna, vedno zamišljena in je odgovarjala prav na kratko, tako da se je Pavlovič že začel jeziti . . .

Toda prav ko sta bila zavila proti vratom ljudskega vrta iz neke stranske ulice, je stala pred njima, kakor bi bila zrasla iz tal — tuja ženska, ki jima je zastavila pot.

Pavlovič je prebledel.

Hotel se je ženske ogniti in je stopil na stran. Toda v tem hipu je krenila na isto stran tudi tujka.

Še predno se je Travnovka do dobrega zavedala, se je usula nanjo in na Pavloviča ploha ne baš izbranih priimkov.

Pavlovič se je strahoma oziral, ali jih kdo ne opazuje, toda ulica je bila slučajno prazna. Stopil je tedaj naglo naprej in potegnil Travnovko za seboj.

Toda tujka se ju je držala kakor klop kože in stopala vedno ob njiju strani.

Moj Bog, kaj je morala Travnovka vse slišati! Srce ji je krčilo v prsih, in tema se ji je delala pred očmi. Zdaj je zvedela, da ima Pavlovič s to osebo otroka, da jo pa zanemarja, ko se vedno peča z drugimi, zdaj s to, zdaj z ono . . . In takemu ničvrednežu se je vdala ona!

A tujka ni samo oštela Pavloviča, ampak se je obrnila proti Travnovki. Kakšni so bili priimki, katere je morala le-ta preslišati! Rdečica se ji je menjavala na obrazu z mrtvaško bledoto, in vendar si ni upala tujki odgovoriti niti besedice. Najraje bi se bila pač vdrla v tla!

Pavlovič se je razjezil in hotel odpraviti žensko z grdo; toda tu je bil slabo naletel! Začela se je peniti, in dočim je prej govorila rahlo in skoro tiho, je zdaj vprla roke ob bok in začela vpiti glasno in nepretrgano.

Toda tudi to ni bilo dovolj! Od besed je prestopila k dejanju, in — Pavloviču je zazvenela okoli ušes krepka zaušnica.

Pavlovič je bil v strašni zadregi; ne daleč od njih je prihajalo nekaj ljudi, in tedaj je že mislil Pavlovič, da je po njem.

Toda v hipu je pridrdral mimo njih prevožček. Pavlovič se hipoma odloči in migne prevozniku, naj ustavi. Ko se je to zgodilo, si je kar sam odprl vrata in izkušal noter spraviti še Travnovko!

Toda ta se ni ganila z mesta; blede in prepadla je stala na mestu kakor pribita in si ni želela v tem hipu drugega nego smrti.

Pavlovič ni dolgo premišljal; velel je kočijažu, naj vozi ter hotel hitro zaloputniti duri za seboj. Toda v tem trenutku je skočila k njemu tujka in sedla zraven njega.

Konja sta potegnili, in šlo je dalje.

Travnovka je še slišala tujko, katera se je glasno in surovo zasmejala, da je tako prevarila Pavloviča.

Travnovki se je zazdelo, da se je zbudila iz težkega sna, ko se je zavedela in je videla, da je sama na mestnem tlaku. Toda tukaj ji ni bilo stati. Počasi in s tresočimi se koleni je stopala dalje v mestni vrt, in tu je takoj utrujena omahnila na prvo bližnjo klop.

Prva njena misel je bila: »Ne — nazaj k njemu ne — nikdar več! Raje umrem na ulici!«

Naslonila se je na klopi in srpo zrla predse. Mimo nje so vrveli veseli ljudje, skakali otroci, nad njo je šumelo drevje, a od daleč se je slišala iz neke gostilnice vesela godba . . . vse veselo, vse praznično, samo v njeni duši črn obup! . . .

Ura je potekala za uro, a ona je še vedno sedela na istem prostoru, bleda in nepremična kakor sadrov kip . . .

Pozno je že bilo, ko se je oprijela s tresočo se roko klopnega naslonila in vstala. In ležla je nazaj v mesto, izmučena in strta, in tam je blodila po ulicah naprej — vedno naprej. V glavi pa ji je razbijalo, in vest jo je pekla, da se je vsaki hip krčevito stršala.

Ne — tega življenja ne more več prenašati! Koliko gorja je navalila na svoje ljudi, koliko sramote usula na svoj dom! In pri vsem tem je še mislila, da bode mogla biti srečna? Oj ne — Bog je pravičen, in strašna njegova sodba! Predno se je bila nadejala, jo je zadela roka njegova, a zdaj je strta in uničena za veke!

Samo živeti noče več! Prevelik je greh, da bi se kdaj odpustil! Nehote so jo zanesle noge na morski breg. Črez morje sem je vela rahla sapa, in na malih, pljuskajočih valovih so se zibali parniki, ladje in čolni, lahno kakor labodi. In valčki so šumeli, in to šumenje ji je sililo na uho z nekim tihim, tajnim in sladkim šepetanjem, vabeč in po sili vlekoč jo tja v hladno, skrivnostno globočino.

Zavila je na dolgi Sv. Karla ključ. Tam na koncu sta stali kameniti klopi; utrujena je sedla na prvo in se zamislila. Celo njeno življenje se je naglo podilo preko njenih duševnih oči — kratko življenje, a polno zmot, polno duševne nezvesti! In posebno zadnji akt tega življenja! Kako nedostatna je pač bila njena moralna moč, da je padla tako globoko! . . .

Nad mesto je legel mrak, in le še malokateri utve so krožile nad sinjo, temno-zeleno morskno planjavo. Iz nekaterih parnikov, ki so zdaj pa zdaj hripavo požvižgali, je silil kvišku temno-sivi dim. Semtertja so že vzplamtevale luči po luči, in tudi Sv. Andreja svetilnik se je že obračal in zažareval . . .

Kolikor bolj je legel mrak na naravo, toliko temneje je postajalo v njeni duši.

Sklonila je glavo, grozna bolečina ji je bila prešinila ude, zobje so šklopotali, in pretresal jo je mraz, da je vzdrhtevala, kakor šiba na vodi. A v srcu ji je nastalo tako prazno, tako mrtvaško tiho, kakor v neznani, neizmerni in temni puščavi.

Ne — tega ni moči več prenašati!

Stopila je prav ob rob: život se ji je nagnil naprej — še tre-notek in —

V tem hipu je za njo zamolklo zažvižgal neki parnik.

Nehote se je ozrla. A tedaj ji je vzplulo oko dalje tja čez mestne hiše, in iz rahle meglene tenčice se je zableščal zvonik cerkve sv. Antona. In zazdelo se ji je, kakor bi jo vabil k sebi, rekoč:

»Sem pojdi! Tu je mir — tu tolažba — tu odpuščanje!«

In kakor raztopi solnce jutranjo meglo, ji je raztopil ta pogled obup in ga izpremenil v tiho srčno žalost.

Obrnila se je in stopala s težkimi koraki proti cerkvi, ki je bila odprta.

Vstopila je, in tu jo je objel vlažen hlad.

Po cerkvi je bilo vse prazno, samo cerkovnika je bilo slišati, ki je nekaj popravljal po zakristiji.

Pred velikim oltarjem je otožno brlela zelenkasto-rdeča večna luč.

Matilda je sedla v klop. Ustnice so se ji začele gibati, in iz srca ji je puhtela vroča molitev proti nebeškemu prestolu. In sedela je dolgo, dolgo. Naslonila je težko glavo v sklenjene roke; skozi prste so silile grenke solze — izprva počasi, a vedno nevzdržneje...

Ko je zapustila čez dolgo časa cerkev in stopila na razsvetljeno ulico, je bila nekoliko potolažena, a tudi tako izmučena in trudna, da se je jedva držala pokoncu.

Poiskati si je hotela prenočišča. Iz obljudene ulice je zavila v samotnejšo. Njene stopinje so otlo odmevale od visokih hišnih zidov.

Kar se je rahlo nekdo dotakne, ji roko položivši na rame.

Prestrašena se vzdrami iz svojih misli, prebledi še huje in glasno vzdikne:

»Makso!« . . .

Res je bil doktor Lovrin. Takoj, ko je bil Traven toliko okreval, da ga je mogel pustiti samega, in ko je domačim ljudem naročil vse potrebno, se je odpravil v Trst, kamor je došel takoj zjutraj. Ko je bil pozvedel Pavlovičevo stanovanje, se je takoj napotil tja in hotel Pavloviča pozvati na dvboj. Toda doma ni bil našel nikogar. Zato je blodil po mestu semtertja ves popoldan do zvečer, dokler ni slučajno zapazil Travnovke, ko je stopila iz cerkve. Tedaj je stopal za njo, dokler se mu ni zdel čas ugoden, da jo ustavi . . . Odpravil se je bil v Trst brez vednosti Travnove, hoteč preprečiti ves škandal. Ljudje še niso o njenem begu vedeli ničesar, zato jo je hotel na vsaki način dovesti zopet Travnu. Poznal je Travna in vedel, da ji takoj vse odpusti, ako se vrne skesana. In ako bi se tudi ne dale

med njima ustanoviti več prejšnje razmere, vendar bi se bila dala morda vsaj vsa stvar prikriti.

In Makso si sam ni mislil, da mu bode tako lahka ta naloga.

Molče sta stopala z Matildo do bližnjega hotela, kjer je zahteval Makso zanj in zase po eno sobo.

Spremil jo je v njeno sobo; tam ji je začel prigovarjati, da se vrne jutri z njim domov, ker še nihče ne misli, kaj se je zgodilo, in ker ji soproj gotovo vse iz srca odpusti.

Matildi so se med Maksovim pripovedovanjem udrle solze po bledih licih, in razodela mu je vse, kar se je bilo danes z njo dogodilo, in njeno kesanje je bilo istinito. In posegla je v svoji povesti celo nazaj in pripoznala svoje zmote.

Iz te dolge in mučne samoizpovedi, katero ji je olajševala samo velika naklonjenost do Maksa, je le-ta šele spoznal, kako je bil indirektno baš on veliko vzrok, da se je bila spustila na opolzlo pot; a privadila bi se bila vkljub temu Travnu, zlasti odkar se je čutila mater, da ji ni baš on pripeljal Pavloviča; a tudi potem je spočetka s Pavlovičem hotela le dražiti Maksa.

Po Travnovkini odkriti izpovedi se je Maksu odvalil težak kamen od srca.

»Še ni vse izgubljeno«, je vzkliknil; »toda pojdite z menoj — takoj jutri!«

Ni odločno rekla, da ne; še obotavljajoč se, je vprašala:

»Kaj pa pravi k temu mati moja?«

Makso se zdrzne. Bil je pripravljen na to vprašanje, vendar ga je presenetilo; molčal je.

Ona je zapazila njegovo zadrego in takoj sumnila kaj hudega. In silila je vanj, dokler ji ni povedal, kaj se je bilo zgodilo.

»Mrtva?! In jaz sem kriva njene smrti!«

Grozno je zaječala in si začela puliti lase. In vrgla se je na divan in se premetavala semtertja v divji bolesti in se vila in krčila, da jo je bilo groza gledati.

Makso je slonel bled in z resnim licem pri mizi. Vedel je, da tukaj ni pomoči; zato je ni izkušal niti tolažiti, ampak jo je prepuštil bolečini, dokler se sama ne umiri.

Ona pa je ječala, da bi se bila morala smiliti zidu.

Toda hipoma je planila zopet kvišku. Lasje so se ji bili razvozlali in se ji neredno usipali po ramenih; opotekala se je po sobi in jokala in z glavo tolkla ob steno.

Makso še ni bil videl takega obupa.

Pristopil je k nji in jo začel tolažiti, kakor je vedel in znal.

Ko je minil prvi grozni napad, se je nekoliko potolažila. A tedaj je hipoma hotela oditi v Kotanj, da bi videla še svojo mater, predno jo zagrebejo.

Toda Makso ji je povedal, da ne pride nocoj noben vlak več, in tako se je morala vdati do jutri.

Ko se je nocoj poslovil Makso od nje, ji je še rekel:

»Moja soba je takoj zraven vaše. — Zdaj se pa umirite in počivajte!«

* * *

Bilo je že proti jutru, ko zasliši Makso neko trkanje ob steno. Takoj skoči s postelje; naglo se odpravi in prihiti v sobo Matildino.

Kmalu se prepriča o vzroku; včerajšnja njena razburjenost, njena telesna in dušna izmučenost sta uničevalno vplivali na njeno sedanje stanje. Ni še preteklo pol ure, ko je — povila — mrtvo dete.

Telesne in duševne bolesi so jo zdaj popolnoma uničile. Vse prigovarjanje Maksovo je bilo zastonj, zastonj vsi zdravniški njegovi sveti; ni se dala utolažiti. Edino upanje, katero jo je še vezalo na to življenje, ji je bilo splavalo po vodi . . .

K vsemu trpljenju je pritisnila še pljučnica, posledica včerajšnjega prehlajenja.

Makso je takoj spoznal, da bode tukaj rešitev težka, skoro nemožna . . .

Takoj je hitel brzojaviti Travnu, naj pride nemudoma v Trst.

Sam pa si je dal ves dan opraviti okoli bolnice, poklical še drugega zdravnika in izkušal na vsaki način rešiti dragoceno življenje...

* * *

Bilo je proti večeru. V temni sobi, kjer je ležala gospa Travnovka, je bilo vse tiho. Makso si je bil pristavil stol k postelji in opazoval bolnico.

Bolezen je neznansko hitro napredovala. Zdaj je že bil prepričan, da tu ni več pomoči, in da bolnica niti ne dočaka drugega dne. Neznana bridkost mu je prešinjala srce, ko je videl pred seboj strto, po lastni krivdi strto življenje, katero bi še lahko samo sebe in druge osrečevalo. In nehote so se mu vsiljevali v spomin nekdanji dnevi in vsa njegova ljubezen do tega bitja, ki leži zdaj pred njim slabotno in uničeno. Ni jima bilo usojeno, da bi se bili združili njiju poti. Bog ve, kakšno bi bilo njeno življenje, ako bi se bilo

združilo z njegovim! Makso si ni upal dalje razmišljati; zbral je vse sile, da bi ji olajšal vsaj zadnje trenutke! . . .

Matilda je ležala napol sedeč, napol ležeč na blazinah svojega ležišča. Oči so ji bile srpo uprte v strop in široko odprte. Mrtvaška bledica je pokrivala njeno lice, ki je bilo strašno prepadlo in uvelo. Njene roke so se mehansko poigravale z belo rjuho in jo stiskale med belimi prsti, kakor bi jo hotele raztrgati.

Telo ji je pretresal mraz, in vedno teže je dihala. Bolezen se je bližala s strašno, neizprosno hitrostjo svojemu koncu . . .

Tema pa se je vedno nižje, vedno globlje spuščala po sobi, da so se že jedva razločevali posamezni deli pohištva.

Matilda je bila vedno slabejša. Makso je večinoma sedel tik ležišča. Ko je tako zrl v to bolešno obličje, ga je mučila samo misel, da Traven ne bi bilo še o pravem času. Tudi bolnica ga je nestrpno pričakovala.

Kar se zaslišijo koraki pred sobo; vrata se natihoma odpro, in Traven se je po prstih bližal ležišču. Zvedel je bil že vse spodaj od hišne.

Matilda je uprla svoj že skoro obstekleli pogled vanj. In v tem pogledu je bila izražena iskrena prošnja za odpuščanje.

Prijel jo je za mrzlo roko in čutil mrtvaški hlad.

Ona se je z zadnjo močjo sklonila proti njemu, mu izpulila roko in se ga za hip ovila okoli vratu.

»Odpusti, odpusti!« je ihtela.

In Traven je položil ustnice svoje na njeno čelo, in solze so se mu ulile po licih in kapale na njene lase.

In začele so ji polzeti roke z njegovega tilnika, in ustnice so se ji šepetale:

»Odpustita oba!«

Začela se je agonija. Prsi so se ji krčevito dvigale, nekoliko-kratov je še grozno in otlo zaječala, a kmalu ji je legel blažen nasmech okoli ustnic, in — ni je bilo več.

Traven in Makso sta klečala ob postelji in glasno ihtela . . .

* * *

Štiri dni pozneje je bil zopet pokoncu ves Kotanj. Pripeljali so bili iz Trsta Travnovko in jo položili v družinsko rakev. To je bil v nekolikih letih že četrti pogreb, ki se je vil izpred Travnove vile.

Po mestecu so krožile različne in čudno pokvarjene govorice o ti smrti in o smrti Severice; toda gotovega ni vedel nihče, ker Makso in Traven sta trdo molčala.

Dr. Bric, ki je bil ta dan posebno vinjen, je dejal po pogrebu v čitalnici z največjim cinizmom:

»Kaj sem mu bil povedal oni večer pri pojedini, nekaj dni pred poroko? — Ako mu ta ni otesla idealov, tedaj mu jih ne bode nobena več! — Natakarica, še pol litra! — Hm, prav se mu godi!« —

* * *

Traven je odpotoval še tisti dan, in še zdaj ga ni domov. Pravijo, da se niti ne misli vrniti več v Kotanj, in da je vila na prodaj.

Makso, ki je še vedno samec, oskrbuje vilo, in tako se še včasih zbere v nji navadna družba, nji na čelu Makso in sodnik. A tudi gospoda Štipka ne pogrešajo zraven, dasi je zadnji čas nastopil kot resen zakonski kandidat; zagledal se je bil v novo učiteljico, in tako je pričakovati, da bode vsaj za nekaj časa utihnil njegov »torej«. —

Makso in Traven sta hotela obračunati s Pavlovičem, toda tega več ni bilo treba in tudi več ni bilo mogoče; kvitirati je moral. Tudi njegova mera je bila naposled polna, in radi dolgov in zadnje nečestne razmere ga je naposled doletela že davno zaslužena kazen.

Nje podoba . . .

Plamtečega lica, iskrečih oči
V svetišče srca sem prodr!;
Za podobo podoba tam v prahu leži . . .
Za svetnikom svetnika sem strl . . .

Iz svetišča ves ničev sem lišp posnel,
Odstranil te kipe premnoge,
Potem z novim cvetjem sem stene odel,
Zagrn! jih v nove preproge . . .

V slovesnem sprevodu postavil nato
V oltar sem podobo nje krasno,
Pokleknil drhtečega srca pred njo,
Zrl verno v obličje ji krasno.

Tako se mi tukaj vse rajsko zdaj zdi,
Tu molim in vriskam in pojem!
Oj mrzki maliki predolgo ste vi
Sedeli v svetišču tu mojem! . . .

Feodor Sokol.

Pravilnost našega knjižnega jezika in „stara slovenščina“.

Spisal Fr. Ilešič.

(Dalje.)

Če je stvar taka, če ima vsako narečje pravico do obstanka ter je »pravilno« in nobeno ni krivo, kje je pa potem ono splošno občilo, rabljivo in umljivo, vedno enako? oni jezik, ki je edino pravilen v knjigi? Kajti dejanske potrebe vsakdanjega življenja zahtevajo stalnega, skupnega sredstva, s katerim izražamo svoje misli in se umevamo med seboj, drugače bi nastale zmešnjave kakor pri babilonskem stolpu. Sicer bi Gorenjec Celjanu ne prinesel kamena, če bi ga ta-le poprosil opeke, pač pa bi dal panonski Ščavničan kranjskemu rojaku pravi pravcati fižol, ako bi ga le-ta vprašal po grahu, in Ljutomerčan se ne more načuditi Ribničanu, pripovedujočemu, da njegove krave — blagor tebi, srečna ribniška dežela! — molzejo kar mleko (okoli Ljutomera »mleko« pomeni »smetano«).

Iz takih zmešnjav, ki bi bile morda prav porabne v »komedijah« in šaloigrah, ki pa ne kažejo, kadar gre za velike, resne svrhe v resni igri celokupnega narodnega delovanja, iz takih zmešnjav nam pomaga knjižni ali pismeni jezik.

Kaj ne da, malo čudna sta ta izraza: »knjižni jezik«, »pismeni jezik«; saj to, kar je tiskano ali pisano, sploh ni jezik, ampak to so samo znamenja, ki v nas budijo spomin na žive, govorjene besede; in sploh je govor prvotnejši nego pisava, ki se je veliko, veliko pozneje izcimila. Zato bi bilo menda natančnejše reči »občno govorjeni jezik«, nego »knjižni jezik«. Toda bodi dovolj, da konstatujemo to nedostatnost tehniške terminologije, ter sprejmimo izraz, ki se je iz tehtnih vzrokov čisto udomačil.

Med narečji torej, brez katerih ni in ne more biti nobeno večje jezikovno okrožje, naj posreduje knjižni jezik kot splošno občilo, vsem enako umljivo in priljubljeno, stoječe takorekoč nad strankami; stranke, te so seveda v tem slučaju narečja in ljudje, ki jih govorijo. — Drugod se strankarstvo odpravi in doseže enotno postopanje ali s tem, da si ena stranka s presilno svojo močjo pribori popolno zmago nad vsemi drugimi, ki potem izginejo v ozadju — ali jo pa kaka mogočna roka povzdigne v solnčne višine bogato

obloženih miz — druge preminejo, kakor v solncu izgine sneg — ali pa se sklene »kompromis«, sprava.

Tako nekako se poravnavajo tudi razlike, strankarstvo med narečji, iz katerih nastane knjižni jezik.

Prvič je možno, da obvelja kako narečje kot knjižni jezik samo po svoji moči, ki si jo je pridobilo po slovstveni svoji imenitnosti, po svojem prvenstvu. Prvi pisatelji pišejo povsod, kjer se slovstvo naravno razvija, seveda svoje narečje, ne imajoč nič drugih zgledov pred očmi; a s svojimi, četudi morda okornimi prvenci utro pod nastopnikom, ki jih hote ali nehotе slede kot vzornike knjižnega jezika (prim. našega Trubarja). — Toda odločilni so še nekateri drugi momenti. Najstarejši grški pesniki in pisatelji so večinoma pisali jonski, a naposled so se oklenili Grki atiškega narečja kot skupnega knjižnega jezika — menda pač zato, ker se je to narečje ponašalo z najbogatejšo prozo — to ti je bila sila, kateri so se drugi Grki radovoljno klanjali. — Kar je bilo Grkom atiško narečje, to je Italijanom »la dolce lingua di Toscana«, v katero sta izlivala svoje čute Petrarca in Dante, v kateri je širnim krogom pripovedoval svoje »novelle« Boccaccio. — Rimljanom je pomagala politiška premoč, da so uveljavili svoje narečje kot knjižni jezik vsemu tedanjemu zapadnemu svetu; vsaki Rimljan je poznal pred vsem eno mesto, namreč Rim (Urbs), in kakor sta govorila Ciceron in Cezar, tako govoriti se je zdelo lepo in imenitno tisoč in tisoč rimskim podanikom, tudi če niso bili po rodu Rimljani. — Kar pa je bil Rimljanom Rim, to je dandanes Francozom Pariz, to krasno sredotočje finega sveta in domovina knjižne francoščine (*langue de la Cour*, Budmani, Rad, 80 S) . . .

Druga pot do knjižnega jezika pa je ta-le: Kaka duševna sila protežira kako narečje, je podpira z namenom, da bi udušila druga narečja ali vsaj zabranila njih tekmovalje. To ni čisto naraven, organski razvoj, ker daje smer vnanja sila; toda to nasilje se dogaja često. Po duševni sili — po milosti in razsodnosti odločilnih mož — ne spričo svoje slovstvene jakosti — se je popelo že marsikatero narečje do časti knjižnega jezika. Med slovanskimi narodi so po ti poti dospeli do pismenega jezika Rusi in Srbi; pri obojih so izobraženi, razboriti možje s premislekom popustili knjižno mešanico cerkvenega (staroslovenskega) jezika in domačih narečij ter ustanovili poljudno narodno slovstvo v živem, dasi dotlej neslovstvenem govoru (Lomonosov, Vuk Štefanović). »Štokavsko« narečje, ki rabi Srbom v knjigi izza Vuka, so izvolili tudi hrvaški »Ilirci« v tridesetih letih tega veka za hrvaški pisni jezik, in oklenil se ga je tudi naš Vraz,

kateremu je zategadelj naš Prešeren — dasi po krivici — očital, da je uskok . . .

Tak postanek knjižnega jezika, dasi provzročen po silnem vplivu mogočnega reformatorja, je vendarle še najbolj naravski; kajti tak knjižni jezik, ki je skoro identen s katerim narečjem, torej z živo govorico katerega kraja, črpa baš iz tiste žive govorice narodove — liki Antej iz matere-zemlje — vedno nove, žive sile. Najboljši priči za to resnico sta nam Vukova srbščina in pa Dantejeva italijanščina — toskanščina.

Proti naravni sili omenjenih književnih jezikov so mnogo bolj umetnega značaja oni, ki so nastali po kompromisu, po spravi med narečji, ki so torej nekaka mešanica različnih narečij; taki jeziki niso nikjer živa govorica preprostega naroda. V to vrsto knjižnih jezikov spada skoro le knjižna nemščina, ki se pač nikjer ne govori med prostim narodom.

Tak kompromis med slovanskimi jeziki so v prvi polovici tekočega stoletja namerjali skleniti naši najboljši rodoljubi, hotoč ustvariti ali zvariti skupen slovanski knjižni jezik in na ta način slovstveno zediniti vse Slovane. Kdo ne pozna domoljubnega prizadevanja Matije Majarja Ziljskega, trudov Razlagovih? Stvar ni imela uspehov. Taki ponesrečeni poskusi nam vsiljujejo vprašanje: Kaj je bilo vzrok, da se Slovani niso mogli popeti do skupnega knjižnega jezika? Je-li bila tega kriva velika razlika med narečji?

Na prvi pogled bi morda res človek tako sodil, kajti poljščina in češčina n. pr. sta od južnoslovanskih jezikov precej oddaljeni. Vendar, če globlje premislimo, pravi in edini vzrok to ni; saj med zelo različnimi narečji lahko zavlada skupen knjižni jezik. Zato imamo dovolj primerov; omikani Furlan, čigar domače narečje se bistveno razločuje od pismene italijanščine, govori in piše le toskanščino. Provenčalci so se že zdavnaj podvrgli pravi francoščini, dasi je njih domača govorica bolj španjolsčina nego francoščina. In kaj šele Nemci?! Nizonemci s svojim narečjem ne morejo umeti ni gorenjenemškega prostaka ni nemškega omikanca, ki govori knjižni jezik; in po pravici zatrjuje sam Herman Paul, da se dolenja nemščina od gorenje nemščine bolj razločuje nego kak severnoslovanski jezik od svojih južnih bratov.¹⁾ Da so se vkljub temu na slovanski zemlji razvile druge

¹⁾ Principien der Sprachgeschichte, str. 365. — Ne vem, spričo kakih razlogov more g. dr. Murko v Let. »Mat. Slov.« 1897, pag. 211 trditi: »... pojma nemški in slovanski nista vzporedna. Ne ujemata se tudi ne pojma germanski

razmere nego na nemški, da so Nemci združeni pod skupnim knjižnim jezikom, da pa so Slovani razkosani na toliko jezikov, temu je potemtakem iskati vzrokov drugod, največ v njih vnanji in politiški zgodovini.

- Jezik, v katerem so bile pisane knjige sv. Cirila in Metoda in njiju naslednikov, se je razširil kot knjižni jezik čez velik del slovanskega sveta ter si je ohranil to oblast mnogo stoletij; imeli so zares skupen knjižni jezik Srbi, Bolgari, Rusi; poprijeli bi se ga bili gotovo tudi Čehi, Poljaki in mi, da niso prihruli Madjari ter razcepili slovansko deblo kot heterogenska zagozda, katere ni mogla iztisniti prožnost slovanskih narodov — največja nesreča za Slovane, kakor je po pravici trdil že Palacký. Ta dogodek je največ kriv, da se je naša knjižna solidarnost pokopala — za vedno!

Cirilov-Metodov jezik dandanes seveda več ne bi mogel služiti za knjižno slovanščino — bila bi prestara »prastarina«; saj se niti pri Srbih niti pri Rusih ni mogel vzdržati čez izmak preteklega veka, ko je njih slovstvo poglajalo sveže, močnejše kali iz narodnega življenja in jezika.

Odkar so se v našem stoletju slovanska plemena začela zavedati svoje sorodnosti, se je prečestokrat razpravljalo o skupnem slovanskem jeziku, ki bi nas docela vzporedil sosedom Nemcem. Znano je, da se je vsako tako prizadevanje izjalovilo; izjalovilo bi se bilo v dejanskih naših razmerah tudi tedaj, če dotični reformatorji ne bi bili ustvarjali umetnim potem skupnega jezika, ampak bi bili za skupno knjižno slovanščino proglasili kako živo slovansko narečje, recimo ruščino, in če bi slovanski narodi živeli vsi v lepi bratovski ljubezni med seboj. Zakaj?

Prvič zato, ker so si nekatera slovanska plemena, zlasti Poljaki in Čehi, medtem ustvarila samosvojo bogato prosveto in literaturo; in drugič zato, ker so se manjša narečja borila nasproti namerjanemu vseslovanskemu književnemu jeziku za svoj obstanek. Le-ta zadnji vzrok je odločeval posebno pri nas Slovencih, ko je šlo za ilirstvo. Takrat Slovenci omikanih stanov razen duhovščine sploh nismo imeli, Slovenec je bil le kmet; kmetiško ljudstvo nam je bilo torej treba vzgajati in hraniti, če smo se hoteli rešiti narodne pogube. Ta vzgoja preprostega, kmetiškega naroda se seveda ni mogla vršiti drugače, nego na podlagi poljudnega, čisto domačega jezika; prej nego bi in slovanski, ampak slovanski jeziki in narodi stoje v sredini med nemškimi in germanskimi. Bilo bi mi drago, če bi nam hotel našučeni rojak svoje stališče o priliki razjasniti in utemeljiti.

se bilo naše kmetištvo privadilo srbohrvaščini ali ruščini, bi ga že bilo pogoltnilo — nemštvo, ki je že tedaj prežalo na naš narod.¹⁾ Če bi bili imeli Slovenci dovolj omikanih slojev, da bi bil njih obstanek obenem obstanek našega naroda — brez nevarnosti bi se bilo lahko sprejelo tuje narečje v naše knjige; izobraženci bi si ga bili brž prilastili, in v nekaterih desetletjih bi bilo prodrlo tudi v širše plasti narodove. Varno in uspešno bi se vršil tak razvoj v mirnih časih, ko se ni bati raznarodovanja, in pa v ugodnejših zemljepisnih razmerah, ako bi trgovina, sploh promet in prosveta spajala ves slovanski svet, ko bi Slovan na Slovana bil navezan i z gmotnimi i z duševnimi vezmi . . .

Čili duh ilirstva je rahlo skalil smrtni mir narodnega življenja po naših krajih, potem pa je zopet odplul, ker ni mogel stalno osvojiti Kranjcev, Štajercev, Korošcev i. t. d. Le-ti planinski Slovani so se kmalu potem združili pod praporom »slovenskega« knjižnega jezika. Slovenski knjižni jezik — uboga para! kolikokrat so ti drzni tujci že očitali, da nisi naših gora sin! Poglejmo torej, kje imaš domovinsko pravico, in koliko časti si dosegel v ti suknji, v kateri te poznamo.

Trubar iz Raščice na Dolenjskem je jel okoli l. 1550. prvi pisati slovenske knjige. Pisal je, kakor piše vsaki človek, ki ali sploh piše prvi v kakem jeziku, ali pa ni »pismen« ter ne pozna nobenega pisnega jezika, ki bi mu rabil za vzorec — pisal je, kakor je govoril, torej dolenjsko narečje. »Kadar ta slouenski jezic se pousod glih inu v eni viži ne govori, drigači govore z dostimi besedami Krainci, drigači Korošci, drigači Štajerij inu Dolenci tar Beziaki, drigači Krašouci inu Istriani, drigači Krouati. Ob tu smo mi letu naše delu v ta krainski jezic hoteli postautiti, zadosti riči uolo, ner več pag, kir se nom zdi, de ta tih drugih dežel ludi tudi mogo zastopiti«. Tudi sotrudniki Trubarjevi so pisali dolenjski, ker so bili Dolenjci razen Krelja, ki je bil iz Vipave doma ter je pisal poseben jezik; pa že izdajatelj druge izdaje njegove postile (iz l. 1567.) jo je prenarobil in prepisal »v pravi slovenski jezik«. Z Bohoričevo slovnico in z

¹⁾ Tu si usojamo izreči svoje pomisleke proti g. pisatelja razlogu; priznamo ga glede ruščine, nikakor pa ne glede srbohrvaščine. To nam pritrdi vsakdo, ki ve, kako lahko občujejo s Srbohrvati preprosti naši ljudje, ki zahajajo v ondotne kraje (Hrvatari, vinski in živinski, kupci, lesotržci itd.). Bati se je bilo edino nenaklonjene vlade, kateri bi bila dobro došla pretveza, češ, če nočete svoje slovenščine, pa imejte nemščino, ki je že itak vpeljana v šole in urade.«

Dalmatinovo biblijo (1584) je dolensko narečje dobilo veljavo knjižnega jezika. To veljavo nam potrjuje najboljša knjiga katoliške dobe, Hrenovi »Evangeliji inu listuvi«, ki so v oblikah in pisavi uravnani po Bohoričevi slovnici ter se naslanjajo na Dalmatinov prevod sv. pisma; in Kastelic, dasi rojen Notranjec, se je vendarle trudil pisati čisto dolensko, češ, ker je le-ta pripoznana kot knjižni jezik. Iz 18. veka navedimo značilne besede štajerskega Slovenca, a »kranjskega« pisatelja Hasla, ki pravi: »Jest nisim noben vučnik tiga kraynskiga jezika, ja nisim enkrat en rojeni Kraync, ampak le en Slovenc iz celanskiga mesta na Štajerskem...« Tudi Hasl torej daje kranjščini čast knjižnega jezika.

Konec 17. in v prvi polovici 18. stoletja so postale kranjsko-slovenske knjige silno redke; Bohoričeva slovnica je bila pozabljena, oče Hipolit o nji ni nič vedel, dokler ga ni nanjo opozoril ljubljanski tiskar Mayr. Nič bolje se ni godilo očetu Marku; ko je le-ta samovoljno prestavljal mejnike slovenskega jezika, se ni nič več oziral na stare pisatelje in njih jezik, katerega slovniški ni poznal, ampak pisal je popačeno, kakor se je govorilo v mestu ljubljanskem, in pa po svojih muhah. Marko Pohlin je torej preziral knjižni jezik, katerega se je oklenil šele Pohlinov razsodni učenec Vodnik, znova pišoč poljudno kranjščino; docela pa je izpodbil teoretiški Markovo novotarstvo Kopitar, ki je za svojo slovnico dobro izčrpal kranjsko slovenščino. Takisto sta kranjski slovnici Vodnikova in Metelkova; kranjski je pisal tudi Ravnikar, češ: »Vsaki pametni Krajnc more sam žeteti, de se v bukvah saj čista Krajnsčina perhrani«.

Drugod po Slovenskem se do Pohlinove dobe sploh ni nič pisalo; na Štajerskem se je najprej oglašil Volkmer, in za Vodnikove dobe so delovali slovničarji Zelenko, Šmigoc, Danjko in pa več političkih pesnikov, ki pa v slovstvenem pogledu niso napol toliko vredni kakor Vodnik ali Japelj ali celo Prešeren. Na Koroškem je bil prvi pisatelj Gutsman, ki se je celo upiral Pohlinu, na Primorskem pa Stanič.

Iz vsega tega je pač jasno, da so do našega stoletja slovensko knjigo gojili in zastopali zgolj kranjski pisatelji — najprej in najboljše Dolenjci — zato je bila čista kranjščina tudi knjižni jezik. V prvi polovici tega veka pa so dobivala vzhodnoštajerska narečja tem večji vpliv, čim bolj so se udeleževali ondotni rojaki narodne probuditve in se zanimali za splošno slovensko stvar,¹⁾ in čim bolj je

¹⁾ Prim. vvod Murkove slovnice!

imponirala slovenskemu svetu genijalna bistrournost Štajerca Miklošiča. Miklošič je seznanil Slovence s staro slovenščino, in naši vrli rodoljubi so bili kaj veseli tega jezika, ki se je pisal že pred tisoč leti; starejša ko je bila kaka beseda in oblika, dražja jim je bila. In tako so začeli dajati prednost nekaterim vzhodnoštajerskim oblikam pred dosedanjimi kranjskimi, ker so bolj podobne staroslovenskim, n. pr. »lepega« namesto »lepiga«, »z bratom« namesto »z bratom«. Po tem načelu je spojil l. 1854. Janežič »kranjski« jezik Vodnikov s posebnostmi vzhodne slovenščine ter nam tako podal prvo slovnico slovenskega knjižnega jezika; a za njim ga je kaj vneto gojil France Levstik.

Do najnovejše dobe torej zasledujemo zavest, da je dolensščina pravilni knjižni jezik, in to radi tega, ker so v tem narečju pisali prvi in odlični pisatelji; dolensščina je in mora torej biti glavna podlaga našega knjižnega jezika tudi še dandanes, dasi so dobila spričo vseslovenske zavednosti tudi druga narečja svojo pravico. V istini je jezik po naših knjigah v glasoslovnem pogledu dolenski, le v oblikoslovju kaže nekaj sledov vzhodne slovenščine. Slovenski knjižni jezik se je razvijal polagoma iz zgodovinskih dogodkov in razmer, ne kakor srbščina ali hrvaščina, ki sta kar čez noč postali to, kar sta; njegove korenike segajo daleč tja v preteklost — v 16. vek. To stališče brani najdosledneje p. Stanislav.

Ali pa to ni zopet »prastarina«? Nikakor ne! Vobče se je slovenščina od takrat, zlasti v glasoslovnem obziru, jako malo izpremenila, tako da je jezik 16. stoletja dandanes še popolnoma umljiv. Sicer pa treba uvažiti, da knjižni jeziki, ki se naslanjajo na zgodovinsko dobo kakega narečja, tudi niso mrtve okamenine, ampak da se izpreminjajo korakoma po živi govorici, ki jim je neusehljiv vir, iz katerega srebajo vedno nove moči. Če se na ta način zgodovinski knjižni jezik vedno organski poživlja, tedaj se ni bati, da bi razdalja med njim in narečjem postala kdaj prevelika, zlasti ker tudi knjižni jezik po konservativnosti svoji zadržuje prehitro izpreminjanje vsakdanje govorice tem bolj, čim bolj se širi z omiko vred med ljudstvom po knjigah . . .

Po vsem tem razmotrovanju pa tudi trenotek več ne dvomimo, kaj da je v knjižni slovenščini pravilno: namreč to, kar je dolensko, osebno dolensko iz 16. veka, ko se je naše slovstvo zasnovovalo ter se je spočel naš knjižni jezik. —

Sklicujemo se pa v prepornih slučajih tudi radi na staro slovenščino ali, kakor pravi Levstik, zabeljujemo svojo pisavo z ocvirki staroslovenskimi, češ, saj je sv. Cirila in Metoda jezik najstarejša oblika našega jezika.

Kdor tako utemeljuje današnjo pisavo, ta zavzema docela krivo stališče. Prvič bržkone Cirilova in Metodova slovenščina sploh ni vznikla na današnjih avstrijskih tleh, ampak v Makedoniji; če je to res, potem sploh ni slovenščina v sedanjem smislu te besede. Potem pa, če bi tudi še veljala Kopitarjeva in Miklošičeva hipoteza o domovini tistega jezika, ondaj bi ga mogli smatrati le za prednika panonsko- (ogrsko-) slovenskih narečij, nikakor pa ne onih narečij, ki so postala v novi dobi središče slovenskega življenja. Naposled bi imel tisti, ki bi hotel današnji knjižni jezik prirojevati po kopitu devetega stoletja, takisto krive nazore o jezikovni pravilnosti kakor, recimo, nemški slovničar ali slovstvenik, ki bi želel oblike novega jezika izpodriniti s staronemškimi. Jezik 9. stoletja ne more biti odločilen za naše čase, nam je merodajen le jezik novega slovstva; in to se je začelo s 16. vekom.

(Konec prihodnjič.)

Ne joči se mi, dekle ti.

Ne joči se mi, dekle ti,
Odpri mi okence, odpri!
Tvoj fant je moja ljubo vzel
In zdaj že ženin je vesel.

Naj jo ima, naj bo vesel,
Saj on mi dekle je prevzel,
In tebe pustil je tako —
Oj dekle, dekle, kaj še bo!

Pa ljuba je pustila me,
Kaj naj zdaj delam sam brez nje?
Zdaj ti si sama, jaz sem sam,
Kaj bo iz tega, sam ne znam.

Ne joči se mi, dekle ti,
Ne joči in ne boj se me! —
Saj jaz ne morem nič zato,
Da z nama prišlo je tako. —

Milena.

Ciganka.

Ciganka črna mi igrala
Na citre v mraku je lepo
In zapeljivo se smehljala,
Lokavo zrla mi v oko.

Očaran dolgo časa gledal
To citrajoče sem dekle,
Pa mi je vrag srce premotil —
V ciganko sem zagledal se.

Vojanov.

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

(Dalje.)

XXV.

il je že oktober — dolgočasen, deževen oktober. Od Rošerjevih je dobivala Zdenka le od začetka svojega bivanja v mestu tu in tam kako razglednico, ko so se je spominjali na kakem izletu ali na obedu. Tedaj so bili podpisani vsi, in včasih je stalo zapisano v kakem kotu s prav majhno, ponižno, lično pisavo Vladko Nemec. Sedaj pa ni bila že precej časa nič slišala o njih.

Profesor Nemec, ki si je podaljšal počitnice, proseč odpusta radi slabega zdravja, je bival še vedno pri Rodiču, in dasi je pogosto zahajal v mesto, vendar Zdenke ni nikoli obiskal. Njena podoba mu je prihajala prečestokrat v spomin, in prav zato se je je ogibal. Isti dan kakor Zdenka se je bil tudi on pripeljal v mesto k bratu; hudo sta se sporekla ter naposled celo sprla.

»Radi neumne punce naj bi bil jaz vse življenje nesrečen berač!« se je jezil poštni oficijal. Odškodoval jo bom, kakor zakon zahteva, ali poročiti se z njo, bi bila sedaj največja budalost!« —

»Toda jaz povem tvoji nevesti vso stvar, da uvidi, kako si nesramen — naj potem tudi ona tebe odslovi.«

»Ona, ki ima nekoliko širje obzorje nego ti, ki pozna svet malo bolje nego ti — vem, da se ti bode le posmehovala.«

»Če je tako,« je rekel profesor ogorčen — »potem sta res drug drugega vredna; toda zapomni si, da brata nimaš več — ne — ga nimaš več!«

»Dolgočasni moralist,« je siknil oficijal med zobmi — »dolgočasni, naivni moralist!«

Profesor Nemec je res sporočil o stvari bratovi nevesti ter se skliceval na njeno dobro žensko ime, toda ona mu je hudomušno odgovorila:

»Bodimo, kakor uči sveta krščanska vera, usmiljeni, prizanesljivi ter pozabimo, kar je bilo!« . . .

O vsem tem je obvestil profesor Nemec tudi Olgo; le-ta je od svoje strani pozvedovala po ostavljenem dekletu, kajti profesor je hotel po Olginem posredovanju pošiljati redno podporo . . .

Poštni oficijal se je poročil že sredi oktobra, se odpovedal službi ter šel s svojo ženo na potovanje, potem pa se odločil, da prevzame velikansko njeno gospodarstvo.

Na poročni list, katerega je poslal svojemu bratu, ni dobil nobenega odgovora.

* * *

Ko je bil Rodič nekoč z Olgo sam, jo je vprašal, prav nerodno zardevši gori do las, ali si ona ne želi mirnega življenja na deželi — tako na strani kakega dobrega moža, recimo zdravnika.

Olga se je nasmehnila naivnosti Rodičevi, potem pa je rekla s šaljivim glasom:

»Na Danini strani bi me pač mikalo živeti skupno v idilskem zatišju, a moškega nisem še srečala takega . . . Davno bi že lahko bila upokojena bodisi na deželi, bodisi v mestu, ko bi bila hotela,« je pristavila Olga samozavestno.

* * *

Ko je bila Elza odpotovala, ni mogla Zdenka več ostati sama pri Vronskem. Le-ta se je bil kar razjokal, ko je bil prišel oni dan domov in Elze ni več našel. Zdenka ga je tolažila ter mu prigovarjala, naj dobi prej ko prej potrebni list. Hitro je uporabila zdaj priliko ter šla pogledat k Rošerjevim, a ostati je mislila pri njih le dva dni.

Listje po drevju je rumenelo, in senčnice, preprečene z divjo trto, so bile že rdeče. Na vrtu so rasle le še astre in martinke, katerim pravijo ljudje mrtvaške rože. Izmed ptičev so bili zaostali samo vrabci, ki so drzno čivkali med drevjem.

Zdenka je našla Dano zelo pobito, Rošerica je pa komaj zadrževala solze, ko jo je ob prihodu pozdravila s poljubom; celo veseli in živahni Rošer je bil videti slabe volje. Olga, ki bi bila morala odpotovati že davno, je morala tolažiti zdaj tega, zdaj onega.

Gimnazijec Nikola je bil kmalu po svojem prihodu zasačil Dano, ko se je baš poslavljaj od nje kaplan, jo objemajoč in poljubujoč, ter je ta dogodek z resnim obrazom in s svojimi opazkami prijavil Rošerju in Rošerici.

Iznenadena roditelja nista Dane zmerjala, a dala sta ji skoro molče in le s pogledi ter solznimi očmi razumeti, da ju njena prevara boli. Dani je bilo to tiho očitiranje hujše nego še tako ostro oštevanje; bila je radi tega od dne do dne bolj otožna in pobita.

Jela je zopet goreče moliti, osobito za svoja roditelja; zopet je prelistovala in čitala pobožne knjige, a misli na Zorka se vendar ni mogla iznebiti.

Odkar ga je obvestila, da stariši vedo vse, je prišel še parkrat k Rošerjevim, toda Rošer in Rošerica sta bila proti njemu tako hladna, da so to občutili vsi prisotniki. Nestalo ga je popolnoma, a z Dano sta si tu in tam pisala kak droben listek s par besedami.

Odkar je Dana jela misliti na samostan, ni več popustila te misli; želela si ni ničesar bolj nego miru — samostanskega miru, kjer bi se vsaj v molitvi združevala z njim, katerega je tolikanj ljubila.

Kako ga je ljubila, je vedela šele sedaj, in dasi jo je bol njenih starišev hudo pekla, dasi ji je bilo res iz srca žal, da jim je povzročila toliko žalost, se vendar ni kesala niti za trenotek, da je z Zorkom preživela toliko lepih ur — da, naslajala se je celo ob teh spominih . . .

Profesor Nemec in Rodič nista sicer naravnost zvedela, kaj se je bilo zgodilo, toda slutila in uganila sta pravo, osobito Nemec, ki je dobro poznal razmerje med Dano in Dolencem. Zategadelj ni bilo več pri Rošerjevih tiste neprisiljenosti, in edina Olga je še oživljala družbo.

Ko je sedaj prišla še Zdenka, jo je Olga takoj obvestila o vsem ter je priznala, da gledajo Rošerjevi tudi njo že nekoliko neprijazno, češ, da je znala za srčne vezi med Zorkom in Dano; zato da se sedaj pripravlja na odhod, tembolj, ker bode sedaj njena namestnica Zdenka, ki bode Rošerjevim gotovo prav ljub gost, osobito, ker o nji ne vedo, ali ji je bila znana vsa stvar . . .

Na večer pred svojim odhodom je sedela Olga z Dano v Danini sobi. Zunaj je bilo megleno, deževno vreme, v sobi pa somrak. Sedeli sta pri oknu druga drugi nasproti.

»Obljubi mi, Dana, da jim ne nakoplješ tolike žalosti — obljubi mi, da ne pojdeš v samostan!«

»Saj me poznaš — lahko veš torej, da ne morem drugač,« je odgovorila Dana.

»Kako da ne? Poglej mene!« je ugovarjala Olga. »Nisem je sicer imela, toda lahko bi bila imela tudi jaz kako nesrečno ljubezen — nekateri morda celo mislijo kaj takega — in vendar živim med svetom. Tako lahko živiš tudi ti, vdana ljubim spominom na Zorka, ne da se zakoplješ v samostan. Le premisli dobro, dokler je še čas;

ko bodeš notri, bode zastonj vse kesanje in vse zdihovanje po zlati svobodi.«

»Ne, ne, ne premislim se več; ako je bila ta ljubezen greh, tedaj mi bode samostan za pokoro, ako pa ni bila greh,« je dejala Dana, »tedaj se hočem ondi pripravljati za drugi svet. Dvakrat se ne more ljubiti tako, kakor sem jaz ljubila; našla sem v ti ljubezni vso ono srečo, o kateri sem le sanjala in čitala v romantiško-idealnih spisih. Živela sem in ljubila ter užila v ti ljubezni največ sreče, sreča pa ni stanovitna, ni trajna; vedela sem dobro, da pride skoro konec najine poezije — vedela že prej, nego naju je Nikola izdal. S tem je izginil moj sladki sen o ljubezni, katerega si ne maram in ne morem več ustvariti.

»Ali nič ne misliš na stariše? Pomisli, kak udarec bode zanje to!« jo je pogovarjala Olga.

»Navadijo se tudi na to in gotovo se vdajo, ko jim povem, da najdem v samostanu svojo srečo,« je trpko odgovorila Dana.

Olga se je morala zadovoljiti, da je pač storila svojo dolžnost, odvrčaje Dano od misli na samostan; toda uspeha ni imelo njeno prizadevanje nobenega . . .

Drugo jutro se je Olga s težkim in žalostnim srcem pripravljala na odhod. Ko je bila že gotova, je stopila v Danino sobo, kjer je našla Dano pod svetim razpelom klečečo in molečo. Pristopila je k nji, jo prijel za roko ter jo vzdignila. Molčali sta obe ter si z roko v roki gledali v solzne oči.

»Za koga si zdajle molila?« je vprašala črez nekaj časa Olga. Ne da bi ji odgovorila na to vprašanje, je dejala Dana:

»Povej mi, ali ni to nesrečna usoda, da sem morala baš jaz gojiti tako prepovedano ljubezen? Kdo je kriv, da je bil tako drag mojemu srcu, kdo je kriv, da je baš on razumel, kakšne ljubezni je meni treba? Vidiš, tu-le pred razpelom klečim in molim že dolgo; molim tudi, da bi vendar mogla spoznati svoj greh; pravijo mi — in tudi ti si med njimi, da je bil to velik greh; a meni se vendar vest noče vzbuditi. Kako je to, da morem tako mirno klečati in moliti, ne da bi mi vest količkaj očitala — prav tako, kakor tedaj, ko sem še bila nedolžno dete? Ne, ne, ljubezen moja ni bila greh — bila je moja sreča, Olga! In nimam-li tudi jaz pravice do nekaterih srečnih trenutkov?«

»O Danišče, Danišče moj!« je z nežnim glasom odgovorila Olga, objemajoč svojo prijateljico, »mnogo bi ti lahko ugovarjala, pa nočem te žaliti v zadnjih trenutkih, toda svetujem ti še enkrat: ostani

pri svojih stariših — daj, da odide Zorko, in videla boš, da ga pozabiš prej, nego si sama misliš.«

Dana je molče odkimala.

V tem hipu je vstopila dekla ter naznanjala, da je voz že naprežen, in Olga je zbežala se poslavljat od vseh drugih.

Pri vozu so stali Zdenka, profesor Nemec in Rodič.

Vsi so še enkrat presrečno pozdravili Olgo, potem pa je ta velela pognati.

XXVI.

Ko je profesor Nemec zagledal Zdenko takoj drugo jutro po njenem prihodu, se mu je proti njegovi volji razjasnil obraz, okoli srca pa mu je bilo za nekaj trenutkov nepopisno prijetno. Približal se ji je ter ji podal roko, potem pa se je naglo zopet zresnil in bil kakor obično hladen.

Srečal jo je potem parkrat v gozdu, vselej prisedel k nji, in vsakokrat sta bila kmalu v živahnem pogovoru. Kadar je pa od takih pogovorov prišel domov, so mu presedale vse knjige, in mikalo ga je le ven — ven proti Rošerjevim in v gozd, in najsi je bilo vreme megleno, vlažno in neprijetno.

Sam nase je bil nevoljen, a ker to ni nič pomagalo, je rekel neko opoldne zdravniku:

»Zahvaliti te moram za tvojo ljubeznivo gostoljubnost, a jutri odidem.«

Zdravnik se je nekoliko začudil ter ga vprašal:

»Petnajst dni imaš še časa — kam se ti torej že mudi?«

»Preti mi nevarnost, dragi moj — jaz se ji umaknem, dokler je še čas!«

Rodič je še bolj osupnil, ker si ni mogel misliti, kaka nevarnost bi pretila profesorju.

»Da, da, nevarnost!« je le-ta resnobno trdil. »Doslej sem vedno mislil, da imam svoje srce zavarovano s sedmimi oklepi; doslej sem se vedno lahko ponašal, da me ni še premotilo nobeno žensko lice niti za trenotek — a sedaj vidim nevarnost in se ji raje umaknem, ker sem premoški, da bi gojil ali vzbujal v nji — — v Zdenki — brezuspešne in nesmiselne utopije . . . Jutri se odpeljem naravnost na Dunaj.«

»Zdenka? A? Zdenka?« se je čudil Rodič.

»Da — Zdenka! — Študiraj jo ti, doktor — a takoj, ker ne ostane dolgo več tu. — Srečen boš z njo, a glej, da osrečiš tudi njo, ker je vredna sreče!«

Doktor Rodič se kar ni mogel načuditi nepričakovani novici, in profesorjevo razodetje se mu je zdelo skoro neverjetno.

Ko je profesor hotel oditi v svojo sobo, mu je dejal zdravnik: »Popoldne se vendar pojdeš poslavljat k Rošerjevim?«

»Seveda,« je odgovoril profesor ter odšel.

Pred vrati je naletel na staro Rodičevko, ki mu je baš hotela prinesiti celo kopico došlih pisem.

»No, gospod profesor, imeli bodete kaj odgovarjati,« je živahno dejala ženica, vročaje mu pisma ter si popravljaje vratni robec.

»Odgovarjal bodem, pa ne tukaj, mamica, ker jutri odidem!«

»I, pa vendar ne! — Oh, kako mi je žal! Naš Hinko je imel doslej vsaj nekoliko družbe in ni bil tako čemerem, poslej bode pa zopet pust . . . Jaz sem mu že namignila, da bi moral vzeti to-le bogato Dano, pa« — Tu je umolknila starka ter mahnila z roko po zraku, hoteč s tem reči: saj me tako ne sluša.

»Bo že, bo že,« jo je tolažil profesor ter vstopil v svojo sobo . . .

Med pismi, ki jih je bil prejel profesor, je bilo tudi Olgino; pisala mu je, da se je ustavila pri svaku in zopet videla nesrečno dekle, ki jo je bil ostavil njegov brat. Okrevala da je sicer nekoliko, a podpore potrebuje vendar še vedno, ker si z delom še ne more dovolj zaslužiti; pisala da je Nemčevi ženi, a ta ji je odgovorila surovo, skoro nesramno.

»Vi ste dobri« — je okončevala Olga svoje pismo — »zato vem, da Vam bode največje veselje, pomagati ti ubožici . . .«

Na pridejanem malem lističu ga je pa zahvaljevala za poslano gmotno podporo nesrečna zapuščenka.

(Konec prihodnjič.)

S k r b.

Roke križa mladi aga,
Roke križa, pridno moli.
Toliko ni aga mladi
Molil prejšnji čas nikoli.

Aga, tihih tvojih vzdihov
Vzroki so mi dobro znani:
Agica skrbi te lepa,
Ki sedi ob tvoji strani.

Divna agica je tvoja,
Čarobne oči so njene;
V agico se vsak zagleda,
Kogar njen pogled zadene.

Moli, mladi aga, moli,
Prosi vedno Mohameda,
Da se agica ti krasna
Tudi v koga ne zagleda.

Vojanov.

Švedski pesnik — po rodu Slovenec.

Priobčil A. Aškerc.

ne 7. septembra t. l. se je mudil v Ljubljani slavno-znani švedski pisatelj, avtor mnogoštevilnih spisov in knjig o Slovanih — g. Alfred Jensen. Ogledaval si je našo lepo se razvijajočo slovensko stolico in hvalil vsestranski napredek, ki ga je storilo naše mesto, odkar ga je bil videl zadnjikrat pred potresom. Zanimal se je tudi za našo narodno nošo ter kupil v neki tukajšnji prodajalnici pristno slovensko, z zlatom bogato obšito »avbo«. Pri čaši črne kave v »Narodni kavarni«, katere okusnemu slovenskemu slogu se ni mogel nadiviti, mi je pravil naš skandinavski prijatelj, ki je s svojimi prevodi iz Prešerna dokazal, da tudi našo slovenščino dobro razume, o svojem potovanju po slovanskem svetu. Pokazal mi je tudi Svatopluka Čecha epos »Adamité«, ki ga je ravnokar prevajal na švedski jezik...

»Apropos« — me pogleda gospod Jensen, kakor da se je nečesa domislil — »apropos, ali ste že kdaj slišali, da je sedanji prvi švedski lirik vaš rojak?«

»Moderen švedski poet da bi bil po rodu Slovenec?!«

»Gola istina! Vsaj Ljubljančan je gotovo. Njegovo prvotno ime pa priča, da je tudi slovenskega pokolenja...«

»Ali je mogoče?« vprašam. »Kako se piše?«

»Snoilsky — grof Karel Snoilsky!«

»To mi je bilo docela neznano!... Toda Snoilsky... Snoilsky... hm, oprostite, ni baš slovensko osebno ime; preje bi pripadalo kakemu severnemu Slovanu« — začel sem jaz dvomiti.

»No, kaj hočete«, pravi g. Jensen, »če pa naš grof sam trdi, da so bili njegovi pradedje doma pod Triglavom, in če je pred več leti na Vašo belo Ljubljano zložil prekrasno — odo!«

Tem argumentom seveda nisem mogel več oporekati, tem manje, ker so prihajali iz ust tako resnega moža, učenjaka in dobro verziranega slavista. Toda — kako priti stvari do dna? Kako bi mogel zvedeti kaj več o tem — slovenskem Švedu?

Gospodu Jensnu je samemu dobro delo, ko je videl, kak vtisk je napravil name s svojim zanimivim odkritjem. Povedal mi je popolno addresso grofa Snoilskega, in takoj drugi dan sem mu pisal v — Stockholm...

Dne 19. t. m. sem imel že odgovor v rokah; pesnik grof Snoilsky mi je pisal iz Eisenacha, kjer se je mudil, bržčas na letovišču . . .

Predno podam čitateljem »Zvonovim« sila zanimivo pismo grofa Snoilskega v izvirniku in v prevodu, ki mi ga je preskrbel g. Jensen, naj postavim tu sem kratko literarno črtico o tem švedskem pesniku.

Gospod Jensen mi piše:

»Grof Carl Snoilsky je bil rojen l. 1841. Dovršivši vseučiliške študije, je stopil v državno službo, postal kancelijski svetnik v uradu za vnana dela in je bil nekaj časa diplomat v inozemstvu. Kmalu pa se je prostovoljno odpovedal diplomatski karieri ter se umaknil v zasebno življenje. V tem času je živel v Draždanih in v Berlinu. Pred nekaterimi leti pa ga ja imenoval kralj Oskar, ki ga posebno časti in ljubi, za višjega državnega bibliotekarja; to visoko službo opravlja še danes.

Že v študentovskih letih je bil znan kot pesnik. In ko je po toval na jug, si je utrdil svojo pesniško veljavo z izvrstnimi soneti in drugimi ognjevitimi lirskimi pesmimi popolnoma. Čimdalje bolj pa se je obračala muza njegova k narodno-domoljubni poeziji, in njegove krepke in polnoglase pesniške podobe iz časov Gustava Adolfa in Karla XII. so mu priborile v literaturi ime najnacionalnejšega lirika¹⁾ švedskega.

Njegova zbirka: »Svenska bilder« (Švedske slike) obsega karakteristične epsko-lirske poezije z zgodovinskim koloritom v mojstrski obliki — dika švedske poezije, najnarodnejše, kar ima dosedaj švedska lirika.

V njegovih delih, ki obsegajo najmanj šest zvezkov, vlada plemenit ton in pravi svobodomiselni polet.¹⁾ Snoilskega muza se nikakor visokomerno in hladno ne umiče novejši socialni struji, ampak ima odprte oči za moderni duh časovni.

Kot člen švedske akademije — »eden iz osemnajstovice« — si je utrdil svoj literarni ugled še bolj in velja sedaj za najprvega domoljubnega lirika.¹⁾

Kot človek je grof Snoilsky — mož krasne zunanosti — preprostega, finega, simpatičnega značaja, nenavadno priljubljen in spoštovan.«

* * *

Pismo pesnika grofa Karla Snoilskega v švedskem originalu:

¹⁾ Vse podčrtal g. Jensen sam.

»Eisenach, 19. September 1898.

»Herr¹⁾ Archivar Aškerc

Laibach.

»Såsom Ni ser af öfverskriften, befinner jag mig för närvarande på tysk botten, der Edert till Sverige adresserade bref först i dag kom mig tillhanda; häraf dröjsmålet med svaret!

Herr Alfred Jensen har alldeles rätt i sin uppgift angående min släkts härstamning från Laibach; men några närmare uppgifter kan jag tyvärr icke gifva. Se här i korthet det lilla jag sjelf vet derom:

Min äldste kände namnfrände, Hans Snoilshik (så skrefs namnet) adlades af konung Mathias 1610, och detta diplom är ännu i min ego. Samtidigt med dene Hans, som tjänat i krig mot turkarne, lefde tvenne andra personer af samma familj; den ena var professor i Leipzig, der han utgivit ett par teologiska disputationer på latin; af den andre, hvilken var luthersk prest, finnes porträtt i kopparstick, der han i omskriften kallas Labacus, eller föde i Laibach. Huru dessa tre medlemmar af familjen sinsemellan voro befryndade, vet jag dock icke, och alla försök att genom svenska Legationen i Wien anskaffa närmare upplysningar, hafva varit fruktlösa. Jag kan tillägga, att de ifrågavarande förfäderna alla använde den slaviska namnformen Snoilshik. Sålunda, när en bland dem uttryckligen kallar sig boren i Laibach, är det troligt att släktens vagga stått vid foten af Terglov.

Hvad dess öden på svenska grund beträffar, vill jag här blott i korthet nämna, att Georg Snoilsky (så skrifves namnet numera) användes af Gustaf Adolf i egenskap af diplomat samt adlades af Christina 1651. Hans ättling i 3 = e led blef såsom Riksråd och Admiral förlänad med grefslig värdighet af Gustaf III 1771. — Det är från honom jag direkt härstammar.

När jag 1882 kommande från Triest, med hustru och son passerade genom det vackra Laibach, upprann idén till det lilla poem, Herr Jensen talar om. Jag gläder mig åt han vänliga löfte att vilja öfversätta det, och beder Eder godhelsfullt meddela honom, jemte min förbindliga hälsning, att jag, så snart jag i nästa vecka återkommit till Sverige, under Eder adress skall sända en afskrift af ifrågavarande poem, hvilket jag nu här i Tyskland icke har tillhands.

Med utmärkt högaktning

Carl Snoilsky.

Prevod se glasi:

»Eisenach, 19. septembra 1898.

»Gospod arhivar Aškerc

v Ljubljani.

Kakor razvidite iz nadpisa, bivam sedaj na nemških tleh, kjer mi je Vaše na Švedsko adresovano pismo prišlo v roke; vsled tega se je moj odgovor zakasnil.

Gospod Alfred Jensen ima čisto prav, kar se tiče njegove trditve, da moj rod izhaja iz Ljubljane, kakih natančnejših pojasnil Vam pa, žal, ne morem podati. Tukaj na kratko tisto malo, kolikor jaz sam o tem vem.

¹⁾ Tudi v švedskem jeziku.

Priobčevalci.

Moj najstarejši znani, po imenu sorodni (žensev) Hans Snoilshik¹⁾ — tako se je pisalo ime — je bil od kralja Matije leta 1610. povzdignjen v plemski stan, in dotična diploma se nahaja še v mojih rokah. Vrstnika tistega Hansa, ki je služil v vojni proti Turkom, sta bila dva moža iste družine; eden je bil profesor v Lipsiji, kjer je izdal par bogoslovskih disputacij v latinskem jeziku; drugi je bil luteranski duhovnik. Tega drugega se še hranijo bakrorneni portreti, na katerih se imenuje »Labacus« ali v Ljubljani porojen. Kako so bili ti trije člani ene družine (Snoilshikove) med seboj v sorodstvu, pa mi ni znano, in vsi poskusi, da bi s posredovanjem švedskega poslaništva na Dunaju kaj več zvedel, so ostali brezuspešni. Dostavljam, da pišejo vsi dotični pradedje slovansko imensko obliko Snoilshik. Ker se torej eden izmed njih izrecno naziva »Labacus«, Ljubljancan, je verjetno, da je zibel tega rodu tekla ob vznožju Triglava.

Kar se tiče usode rodu (Snoilshikov) na švedski zemlji, naj omenim tu samo na kratko, da je bil Juri Snoilsky — tako se piše to ime odsihdob — diplomat v službi Gustava Adolfa II. ter od Kristine I. 1651. povišan v plemski stan. Vnuuku njegovemu v tretjem kolenu, ki je bil državni svetnik in admiral, je podelil kralj Gustav III. l. 1771. grofovstvo. Od njega izhajam jaz naravnost.

Ko sem se l. 1882., prišedši iz Trsta s soprogo in sinom, vozil mimo lepe Ljubljane, spočela se je ideja tiste male pesmi, ki jo omenja g. Jensen. Veselim se njegove prijazne obljube, da hoče on pesem prevesti, in prosim Vas najvoljudneje, da mu poveste — pristavlja je moj pozdrav — da Vam, čim se povrnem prihodnji teden na Švedsko, pošljem na Vašo addresso prepis dotične pesmi, ker je tukaj na Nemškem nimam pri rokah.

Z odličnim spoštovanjem

Carl Snoilsky.

* * *

Grof Snoilsky obeta v svojem prijaznem pismu, da mi pošlje, ko se povrne na Švedsko, dotično odo na našo belo Ljubljano. Kadar pesem dobim, jo objavim za sklep tega članka v »Zvonu« v izvirniku ter dodam še prevod, ki ga izvršim s pomočjo g. Jensna.

Že sedaj pa izrekam našemu švedskemu prijatelju, g. Alfredu Jensnu, v svojem kakor gotovo tudi v imenu č. čitateljev »Ljubljanskega Zvona« ter vseh rodoljubov, ki se zanimajo za domačo književnost, iskreno zahvalo.

(Konec prihodnjič.)

¹⁾ Oblika Snoilshik je brez dvoma pristno slovenski Snoilšek = Znojilšek. Snoilshik je pisano tudi z bohoričico, ker Švedi ne poznajo sh... Zanimivo bi bilo zvedeti, če se nahaja v kaki krstni knjigi na Slovenskem (Kranjskem) to ime? V imenu zanimive stvari same prosim kar na tem mestu vsakogar, ki bi mi mogel kaj natančnejšega povedati o Znojilških: piše-li se še danes kje kak Slovenec tako in kje itd.? Zlasti se obračam do gg. župnikov, da bi pogledali za tem imenom po matrikah...

Priobčevalj.

Cesarica Elizabeta.

Kot jubilejsko številko smo namerjali prirediti 12. snopič sedanjega letnika; to skrb nam je otelo — grozno zlodejstvo, nečuveno v povestnici narodov.

Z vsemi drugimi jubilejskimi načrti vred je pokopana tudi jubilejska številka Zvonova. —

Dne 10. septembra je ob prekrasnem Lemanskem jezeru v gorati Švici laški anarhist Luccheni umoril našo preblago in veleizobraženo cesarico Elizabeto, ljubiteljico in pospeševaljico umetnosti in znanosti, oboževaljico pesnika Heineja, podpornico sirot in ubožcev.

Nikakor nočemo pomnožiti dolge vrste nekrologov, s katerimi je naše časopisje dostojno izrazilo globoko sožalje našega naroda — nočemo streči našim čitateljem z ponavljatvijo vseh onih podatkov, ki so jim vsi predobro znani iz dnevnikov in tednikov, pač pa s ponosom poudarjamo, da je naš narod tudi o ti grozni priliki dostojno tekmoval z vsemi drugimi rodovi širne Avstrije. Ne le, da naše razumništvo in naše časopisje nista prav nič zaostajali za drugimi, tudi naš preprosti narod je dal krepkega odduška bridkim svojim čuvstvom. Tudi ti naši vdanostni pojavi so bili — kakor vsi prejšnji — samonikli, iskreni!

Ako pa nam kaj more ublažiti trpkost našega narodnega življenja, to nam jo gotovo ublažijo plemenite besede cesarjeve zahvale; kajti navdaja nas ponosna zavest, da med »njegovimi narodi«, katerim je namenjena prekrasna zahvalnica, nismo najzadnji. Res je, da so v širni Avstriji mogočnejši narodi, s katerimi se mi glede števila in vplivnosti niti od daleč ne moremo primerjati — toda v svesti smo si, da prav naš narodič, kakor je bil najprvotnejša podlaga monumentalni zgradbi naše cesarjevine, je takisto še vedno imeniten vogelni kamen v ti zgradbi. Lastimo si torej cesarjevo zahvalo z zanosom in ponosom!

LISTEK.

Prirodopis rastlinstva za nižje razrede srednjih šol. Spisal Alfonz Paulin. S 308 podobami. Strani 267. Cena trdo vezani knjigi 3 K 20 h. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. — V nemških izvestjih muzejskega društva l. 1897. je priobčil prof. Paulin sestavek o ameriški rastlini *Erechthites hieracifolia* Raf., ki se zadnji čas naseljuje po Evropi in se je prikazala tudi že na Kranjskem, in pisatelj sam jo je zasledil na Dolenjskem. Baš to svojo najdbo je opisal v imenovanem sestavku ter z njim pokazal, da ima temeljito znanje naše flore, pa ne na podlagi stare definicije, ki pravi: »Botanice est scientiae naturalis pars, cujus ope felicissime et minime negotio plantae cognoscuntur et in memoria retinentur.« Prof. Paulin je novodoben naravoslovec, ki ve, da rastlinstvo v svoji neskončni raznolikosti ni brezpravna zmešanina, nego je modro urejen celoten živ ustroj, v njem pa so vse rastline med seboj v tesni vzajemnosti in zavisnosti, in vsaka rastlina je v svojih delih tako prirojena, da doseže svoj namen v težkem boju za obstanek. Tisočerm oblikam tega boja ustreza enolika različnost rastlinskih organov, in kar priča sv. pismo o človeku, rekoč: »lasje na glavi so vam šteti«, in tako osvetljuje modrost v ustroju človeškega telesa — je takisto veljavno glede rastlin: vsaki lasec na njih ima svoj namen, je na pravem kraju, se razvije ob pravem času in v primerni obliki. Radi pa pritegnemo, da ni vsakdo, ki pozna rastlinstvo z označenega novodobnega stališča, s tem že tudi usposobljen, da bi spisal elementarno šolsko botaniko. Treba je, da ga vodijo pripoznana in utrjena pedagoška načela, in da jih je sam imel priliko umno izvrševati v šoli.

Prof. Paulin združuje pravo strokovno znanje z izkušnjami večletne šolske prakse, in zatorej je izšla iz njegovih rok knjiga, ki se sme imenovati vsestransko odlična. Vsebinska je izbrana in razvrščena po najboljših vzorcih, zlog kolikor moči preprost in primeren duhu slovenščine, terminologija kaže v marsičem napredek, ki je vreden, da ga pozdravljamo s posebnim veseljem. Seveda ne smemo prezreti, da je bila pisatelju že uglašena pot v slovenski botaniški literaturi, šolski in izvenšolski. Tu naj omenimo le dve poglavitni deli: Tušekov »Prirodopis rastlinstva za spodnje razrede srednjih šol« je izšel v prvem izdanju že l. 1864., in širšim krogom je marljivo in skrbno opisal »Naše škodljive rastline« prof. M. Cilenšek v knjigah družbe sv. Mohorja v l. 1892.—96.

Prvo poglavje Paulinove botanike je kakor v Pokornyjevi-Tušekovi »popis najvažnejših rastlinskih vrst« in zavzema štiri petine vse knjige. Pisatelj je uporabil naravni sestav v obliki, ki je sedaj med znanstveniki veljavna, začenjajoč z najpopolnejšimi rastlinami ter okončujoč z najenostavnejšimi rastlinskimi bitji. Drugo poglavje pa ne govori le »o glavnih delih cvetočih rastlin«, nego pisatelj je iz svoje volje pristavil nauk »o razplodbi, razmnožitvi in razširjavi cvetnih rastlin«. Ta nameček je prav posebna vrlina Paulinove knjige.

Opazovanje in popisovanje rastlin namreč je in bode vedno poglavitna naloga botaniškega pouka na nižji stopinji. O izobraževalnem in vzgojevalnem namenu tega početja na tem mestu ne bomo govorili. Vsaki učitelj botanike pa mi pritegne, da so one šolske ure njemu in mladini najprijetnejše, nujuspešnejše in najpobudnejše, v katerih učenci zvedo kaj o biologiji opisanih rastlin. Biologija je povsem novodoben oddelek v rastlinoslovju ter nas seznanja o

vnanjih odnošajih rastlinskega življenja, učeč, kako so rastline ustrojene, da si pridobijo hrano, da se varujejo škode, s kakšnimi uredbami si zagotavljajo zarodek zdravega semena, s kakšnimi pomočki raztresajo plodove in semena, da morejo na primernih krajih kaliti. Neskončna je obilica sredstev, s katerimi je opremila narava deco florino, predno jo je postavila na torišče, kjer se bije neprestani ljuti boj za obstanek; neizmerno mično pa je tudi, ta sredstva zasledovati, spoznavati in se jim diviti. Prof. Paulin se je spomnil znanega učnega načela A. Komenskega in je naši šolski mladini posladil učenje botanike s tem, da sporoča v svoji knjigi zlasti o razplodbi in razširjavi rastlin. Nauk o opravitvi in o čudovitem vzajemstvu med cvetjem in žuželkami je vpletel na primernih mestih že med popise rastlin, strnil pa ga je v kratek in jasen pregled v svojem primečku v drugem poglavju na koncu knjige. Tudi žužkojede in zajedave rastline so omenjene in popisane.

Tako se je popel pisatelj od golega popisovanja oblik do razumevanja njih opravil v življenju rastline, kolikor je možen in dopusten ta nauk v nižjih razredih. Kar se v ta namen v šoli porabi več truda in časa, to se stoterno poplača z veseljem, ki ga vzbuja učencem globokejšo spoznavanje in reševanje mičnih, a lahkih ugank.

Dasi smo knjigo skrbno pregledali, nismo našli bistvenih pomanjkljivosti. Na str. 138. se je pač vrinila majhna pomota. Knjiga tu pripoveduje o žuželkah, ki prenašajo plod od cveta do cveta širokolistne kukavice (*Orchis latifolia*), in pravi, da žuželka, ki je prinesla s seboj pelodni grudici, butne v cvetu z njima ob brazdo »ter se ju iznebi«. Istina pa je ta-le: Pelodni grudici sta zloženi iz malih, rahlo sklenjenih skupin pelodovih zrn; le one skupine, ki se dotaknejo brazde, obtiče na-nji ter se odločijo, ko se žuželka umakne, da bi odletela s cveta. Ena pelodna grudica torej utegne oprasiti več brazd.

Posebna vrlina knjige so tudi mnoge, skrbno izvršene podobe. Naštetih je 308, a večina jih kaže po več posameznih likov. Med temi je dosti diagramov, ki so vstavljeni, da more učenec hitro in lahko pregledati število in medsebojno lego cvetnih delov enega cveta. Tisk je zelo skrben, papir dober, podobe so postavljene kolikor moči tik besedila.

Vidi se, da sta se pisatelj in založnik vsaki po svoje potrudila, da bi nam podala vsestransko dovršeno delo; bodita uverjena, da se jima je to posrečilo.

Ferd. Seidl.

K novi izdaji Prešernovih poezij.¹⁾ Po kakih načelih naj bi bila urejena nova izdaja Prešernovih poezij, o tem se je v tem mesečniku že precej veliko napisalo. In ni čuda, če se vsi izobraženi sloji našega naroda zanimajo za to, kakšna bode pač ta nova, krasna ilustrovanja in obenem kritična izdaja. Čeprav je bil Prešeren sin pretekle in že zdavnaj premagane romantiške dobe, vendar

¹⁾ Za Vl. Levca in prof. Peruška nazori, ki smo jih po načelu »audiatur et altera pars« zaporedoma objavili v »Zvonovem listku«, dajemo drage volje prostora tudi še tretjemu glasu o bodoči Prešernovi izdaji — audiatur et tertia pars! — in to tem raje, ker je odlični pisatelj teh opazk tudi sam pesnik, in ker o njih zlasti poudarja stališče pretežne večine bodočih kupovavcev nove Prešernove izdaje — kupovavcev, ki ne bodo čitali Prešernovih poezij s kritičnim očesom, ampak se bodo hoteli z njimi estetiški naslajati. In pa uvaževati treba resnične besede, s katerimi je sklenil g. pis. svoje pripomnje: »Več oči več vidi«.

je ostal naš, je ostal pravi narodni poet; njegova pesniška muza je ostala za nas še vedno mlada in lepa. Pesniški genij njegov se je takorekoč amalgaliral z našim kulturnim bistvom — tako, da si našega prosvetnega slovenskega preporoda še misliti ne moremo brez Prešerna. Napredovali smo izza Prešernovih časov v marsičem; napredovali smo tudi v poeziji na marsikatero stran; ker smo sinovi novega časa, smo napredovali v novem socialnem, modernem duhu . . . Če je pa jezična oblika Prešernovih verzov neredkokrat pomanjkljiva — ali je on kriv tega? Pomislimo, kakšen je bil naš jezik tiste čase! Kdo je govoril takrat naš jezik? Kmet pri svojem delu in pa — duhovnik v cerkvi, drug nihče. A Prešernov veliki genij nam je ustvaril tudi pesniški jezik, pesniško dikcijo. Na usta Prešernova je narod naš prvič izpregovoril s takšnim umetnim, pesniškim jezikom, ki so ga tudi smela slišati mnogo bolj razvajena in fina ušesa visokoizobraženih sosedov naših. Prešernova pesem je bila prva »vox humana«, prva svobodna misel iz slovenskih ust. Prešeren je naš Puškin in Lermontov, naš Mickiewicz, naš Čelakovský in Erben, naš Preradović in Vraz; v nekem oziru je tudi naš Petöfi . . .

Dasi je, kakor smo rekli, romantik od temena do pet, se vendar ni postal. Svoj čas sovražen od modrih filistrov in borniranih nazadnjakov, je dandanes ljubljen in číslan ter visoko spoštovan povsod, koder se govori ne samo slovensko narečje, temveč, koder se govore slovanski jeziki sploh. Vsi ga ljubimo in občudujemo našega Prešerna, vsi: staro- in novostrujarji, pa zato se vse zanima, kdaj in v kakšni obliki in obleki pride na svetlo nova izdaja njegovih poezij . . .

Nekateri hočejo, da bodi nova izdaja Prešernovih poezij takorekoč fotografski podobna prvi izdaji iz leta 1847., ki jo je uredil avtor sam; drugi hočejo, da naj se popravi jezik Prešernov naravnost po dandanes veljavnih slovniških načelih. To sta dve skrajnosti, kar se tiče jezika. Po mojem mnenju leži tudi tu pravo nekako na sredi.

Za »fotografski« enako izdajo nisem. Nova izdaja ne bo namenjena samo učenjakom v jezikoslovne študije. Prizanašajte nam z jezikoslovjem v beletristiki! Nova izdaja se priredi marveč — to je že l. 1897. temeljito pojasnil in dokazal v »Zvonu« str. 316. i. d. g. prof. Perušek — zato, da se v dostojni zunanji obliki čimbolj razširijo njegove poezije med Slovenci in drugimi Slovani; nova izdaja naj olajša uživanje Prešernove muze; novo izdanje je naravnost potrebno, ker prve in Stritarjeve-Jurčičeve izdaje ni več dobiti, Fischerjeve mikroskopske izdaje pa človek navadno brez povečalnega stekla ne more lahko čitati. —

Ako pa izdaste Prešerna povsem v prvotni jezični obliki brez vsake spremembe, bi utegnile nekatere zastarele oblike morebiti motiti zlasti neučenega čitatelja in mu kaliti estetiški užitek. Jaz bi bil torej zato, da se n. pr. oblike, kakor: per, sim, osredik, vsim, zapušena, spominj, ljubčik, de, pevic, vunder, z Bogam, zmeram, petik, jez, očesov itd. popravijo v sedaj veljavne oblike: pri, sem, osredek, vsem, zapuščena, spomin, ljubček, da, pevec, vendar, z Bogom, zmerom, petek, jaz (ego), očes . . . Tudi dialektni lokalizem »koga« namesto kaj (V koga si tak zamišljen — »koga mi je pernesla pevska žila«) bi se moral modernizovati v pravilni kaj. Takisto bi se imele pridevniške oblike, n. pr. lepíga, lepímu popraviti povsod v pravilno obliko: lepega, lepemu itd. Končnica -am v daj. množinskem in orodniku ednin. mošk. in srednj. spola bi tudi lahko dobila

povsod, koder ni na poti rima, moderno formo. Mislim, da bi Prešeren, tako »popravljen«, ostal še zmerom Prešeren. Glavna stvar je dikcija, duh; črka je mrtva. Da se pa more kak starejši beletrist dandanes uživati, v ta namen menda tudi drugi narodi popravljajo do neke meje dotične avtorje v jezičnih oblikah; vse drugo puščajo pri miru. — Smela in morala bi se v novi izdaji opustiti tudi naglasna znamenja, ki jih ima prva izdaja skoro na vsaki besedi! Kolikor je meni znano, teh nepotrebnih akcentov ni zaznamoval Prešeren sam, ampak njegov korektor . . .

Jurčičeva-Stritarjeva izdaja se precej bliža mojemu idealu nove izdaje; v nekaterih rečeh pa je bil še Levstik, ki je to izdajo urejal, predaleč, ker je popravljal Prešernu tu in tam tudi tekst. Primerjal sem to izdajo z besedilom prve izdaje in se prepričal letos na svoje oči, da je Levstik Prešernovo dikcijo, žal, pogostokrat pokvaril! ¹⁾

V predgovoru nove izdaje bi se moralo povedati, koliko in v katerih oblikah se je popravila v jezičnem oziru prva izdaja . . .

Končno naj se dotaknem tukaj še razvrstitve poezij samih; tega momenta, kolikor jaz vem, se dosedaj še nihče ni dotaknil.

V Jurčičevi-Stritarjevi izdaji iz l. 1866., v kateri smo mi »mladi« po večini čitali Prešerna, se začenja na strani 219. »Dostavek nenatisnjenih, in tudi že kdaj kje natisnjenih, toda dozda še ne zbranih (Prešernovih) pesmi.«

Ta dostavek obsega lirske in epske in to izvirne ter prevedene poezije.

Jaz sem odločno za to, da se poezije tega »dostavka« vrste po svojem značaju v tiste rubrike, v katere je Prešeren sam razdelil svoje poezije. Izvirna lirska pesem »Zdravica« bi se morala torej v novi izdaji vvrstiti med »Pesmi« (lirske); pesem prigodnica »Janezu Hradeckemu« bi se vvrstila menda najprimerneje med »Različne poezije«; sonet »Ljubezni tiranija« pa bi prišel kam na primerno mesto med sonete; poezije epskega značaja: »Nuna«, »Zarjavela devica«, »Sveti Senan«, »Nebeška procesija«, »Pesem od zidanja cerkve na Šmarni gori« in »Šmarna gora« pa spadajo med »Balade in romance«, prevodni odlomek »Parizino« bi jaz dal natisniti n. pr. kar za »Leonoro«, ki je tudi prevod.

Drobiž v dostavku: »Napis na grobu Matije Čopa«, »Na Linhartovem grobu«, »Na Franceta Julijana grobu«, »Uganki«, »Božje in hudičeve hiše v Lj.«, »Bog«, »Repiču«, »Slomščku«, »Ničemuren up«, »Čudni dihur«, »Novičarjem« in kar se je še takih »iveri« našlo v zadnjem času, pride seveda pod zaglavje »Zabavljivi napisi«. Ta oddelek naj bi se menda raje postavil za »Krstom pri Savici«, ker je najmanj važen, t. j. sam ob sebi sicer važen za poznavanje socialnih in literarnih razmer v Prešernovih časih, toda gotovo najmanjše poetične vrednosti. Ako pa bi se hotel »Krst pri Savici« obdržati vsekakor na koncu izvirnih slovenskih poezij Prešernovih kot velik epski monument, potem bi prišli pomnoženi »Zabavljivi napisi«, boljše pod skupnim zaglavjem »Napisi«, pred »Krstom pri Savici«.

¹⁾ Primeri jako instruktivni članek g. Vladimirja Levca v »Zvonu« 1896. l. na str. 451. in 152., kjer je neovržno dokazal, da je bil res Levstik tisti, ki je Prešernov tekst v Jurčičevi-Stritarjevi izdaji — »popravljal«.

Kot dodatek ali dostavek bi se natisnile za »Krstom pri Savici« potem vse Prešernove nemške pesmi, izvirne in pa njegovi nemški prevodi svojih poezij. Slovenski prevodi Prešernovih nemških pesmi pa — to je menda jasno — nikakor ne spadajo v novo izdajo. Nemške izvirne Prešernove pesmi pa vse-kakor sodijo v novo (salonsko) izdajo, ker nam bodo popolnjevale duševno podobo, čeprav so pisane v tujem jeziku. Kdor hoče poznati čelaga pesnika in človeka Prešerna, ta mora poznati vse njegove izvirne poezije, torej tudi nemške, ker so tudi te zanj takisto značilne kakor slovenske . . .

Toliko v blagohotno uvaževanje uredniku nove izdaje Prešernovih poezij. Saj »več oči več vidi«.

A. Aškerc.

Razstava Germovih slik. V deželnem muzeju v Ljubljani je razstavil m. m. naš mladi rojak, g. Jožef Germ, serijo svojih portretnih študij. Kdor se količjak zanima za slikarstvo, kdor je že kdaj užival umotvore raznih mojstrov kista in barve po galerijah velikih mest in kdor je bil šel gledat Germove slike, mora pritrditi, da je naš Germ pravi umetnik. Izmed razstavljenih slik — vseh skupaj jih je 32 — je največ portretov živčih oseb ali tako zvanih študij »po živih modelih«. S temi prvimi proizvodi svojega čopiča je torej g. Germ že pokazal, kam ga vleče njegova muza: k upodabljanju človeškega obličja kat' exohén. Ne zanima ga toliko krajina, priroda, v kateri človek živi, ne zanima ga niti toliko noša, nego izbral si je najzanimivejši del človeškega bitja, del, iz katerega odseva notranjost, duševnost, naš pravi »jaz« — namreč glavo človečjo, človeško obličje. Zgodovina umetnosti pozna slikarje, ki svoj vek skoro niso drugega slikali nego portrete. Dober portretist mora biti pa seveda tudi slikar historijskih slik in pa žanrist. Kdor se je vgloobil v katerega izmed razstavljenih Germovih portretov, mora reči, da zna naš belokranjski rojak čisto imenitno na platno »zadeti« človeški obraz. Saj je tukaj glavna stvar: prenesti dušo, individualnost modelovo na platno. To je skrivnost barv. Kdor to zna, ta je mojster. Po soglasni sodbi tistih, ki so videli »Germa«, je med njegovimi podobami veliko del, ki bi jim pristojal epitheton »doyršena«. Naš umetnik pa je seveda prepameten, da bi mislil, da je že zdaj na vrhuncu; žalil bi ga, kdor bi mu rekel, da ne bo več napredoval. Ali najstrožji presojevalec mora reči, da dela g. Germu že ta prva razstava čast.

Ko stojite pred portretom: »V molitev vtopljen« (št. 18.), ali se vam ta slika ne zdi triumf realističnega slikanja? Ali ta starec ne živi in ne diha pred vami, molitve šepetajoč?

In portret operne pevke, gospodične S., ali pa n. pr. gospe dr. M-ve — niso to biserji pastelnega slikanja?

Kako vam ugaja plastična glava dremajočega meniha? Živo, resnično — kaj?

Toda, čemu bi se spuščal v detalje! Kdor je ogledoval slike z razumom in srcem, ta ve, kaj je »lepo« in srečno izvršeno. Vobče se priznava, da zna g. Germ tudi z lučjo spretno ravnati. In baš svetlobo, solnčno in umetno, prikazati z barvami, oziroma slikati predmet v svetlobi, ki ga obseva — to baje ni igranja. V Germovi razstavi smo videli sujete v solnčni svetlobi in tudi v umetni luči (n. pr. »Mati pri mrtvem dečku«). Neka posebnost se kaže pri Germu že sedaj, da slika nekatere portrete na zelenem ozadju, med cveticami i. t. d. Nekaj ženskih portretov smo videli v takem »miliceu«. Morebiti ima

ravno z ženskimi portreti tudi največ sreče; saj kaj bi moglo biti hvaležnejše za kist portretistov, nego lep, mlad, svež ženski obraz? . . .

Naš umetnik, ki je otvoril svoj ateljer v Pragi, ima vse tisto v sebi, kar mora imeti vsaki dobri sin muz: poleg resničnega talenta namreč veliko ljubezen in navdušenje za umetnost samo, nemirujoče hrepenenje po čimdalje večji dovršenosti in neprestanem napredku. Kot zvest rodoljub bi g. Germ gotovo rad posvetil svoj kist narodu svojemu ter slikal žanre-slike iz našega narodnega življenja, slike iz naše zgodovine. Vse to je še umetniško neizčrpano, vse še čaka čarovnega čopiča, ki nam pokaže naše življenje, kolikor je v njem kaj posebnega, ki nam pokaže našo zgodovino v barvah. Ali ni dovolj hvaležnih snovi iz naše reformacijske dobe, iz te vse premalo in prenostransko ocenjene dobe, ki je rodila našo kulturno slovensko individualnost?! Kak velikan je Trubar! Kako plastično se s svojimi vrstniki, z Dalmatinom, Vergerijem in drugimi vzdiguje izza zgodovinskega obzorja, visoko držeč svobodno zastavo našega preporoda . . . In turške vojne in »stara pravda« s pestrimi bojnimi prizori, s srditimi bitkami in tragičnimi katastrofami . . . ali ni tu dovolj snovi historičnemu slikarju? Potem naš drugi prepored pod vplivom francoske okupacije . . . simpatična podoba Vodnikova, Zoisova . . . Dalje naše tretje »vstajenje« sredi tega stoletja . . . Prešeren in Bleiweis in Slomšek . . . Kje ste slikarji slovenski, ali vse to ne miče vaše fantazije?

O, verjamemo, da je že marsikateri izmed naših mladih slikarjev, umrlih in živčih, premišljeval o vsem tem. Toda če bi bil tudi sposoben umetnik-rojak, da bi bil slikal nam lastno zgodovino, upasti mu je moral pogum, izgubiti je moral veselje do dela, ko je videl, da Slovenija nima bogatih mecenov, ki bi take slike, take naše umotvore kupovali. Ali mislite, da bi Neslovenci ali celo Neslovani hoteli kupovati »našo zgodovino«?

Umetnik pa mora — živeti! In čim večji umetnik je, tem večje potrebe ima in tudi zasluži, da ima svojo eksistenco popolnoma utrjeno. Samo, ako je gmotno nezavisen, dela, kar sam hoče, k čemur ga sili njegov genij. Po naročilih pa dela navadno le — rokodelc.

Slovenskemu umetniku torej pogled v bodočnost ni baš mikaven, ni vabljen in ne vzpodbuden.

Upajmo pa, da se te neugodne razmere izboljšajo vsaj toliko, kolikor jih more narod naš, t. j. razumniki njegovi izboljšati. Upajmo, da se bodo naši omikani sloji začeli vendar bolj zanimati tudi za naše nadpolne slikarje in kiparje . . . Veselilo nas je slišati, da so nekaj portretov Germovih naročili in kupili nekateri naši rodoljubi. Ogromna večina razstavljenih slik pa je še nerazprodana.

A. Aškerc.

Slovensko gledališče. Nenavadno zgodaj so se odprla letos vrata našega Talijinega hrama.

Imeli smo prvo slovensko predstavo že 21. septembra, a druga leta se je začelo slovensko gledališče navadno šele meseca oktobra.

Ta zgodnji začetek smatramo za pojav posebne energije in samosvestnosti našega gledališkega vodstva, in baš teh lastnosti je treba pred vsem možem, ki stoje na čelu podjetja, ki je izmed najvažnejših narodnih osnov.

Ko je bilo v pretekli sezoni naše gledališče večkrat tako slabo obiskano, da se je morala zbuditi nevolja vsakemu resničnemu rodoljubu, se nismo ničesar bolj bali, nego da ne bi intendanciji našega gledališča pošel pogum, in

da ne bi glede na neugodne gmotne razmere omejila dosedanjega svojega delokroga ter skrčila gledališkega repertoarja.

To bi bil najhujši udarec, ki bi mogel zadeti naše gledališče! To pa zlasti spričo tega, ker je še vedno smatrati slovensko in nemško gledališče za dve kolikor toliko si nasprotni podjetji, ki tekmujeta ter se borita za prvenstvo.

V umetniškem oziru tako tekmovanje gotovo ni slabo; nasprotno, konkurenca bi vplivala kakor povsod tako tudi tu blagodejno ter bi pospeševala razvoj obeh gledališč, da le procvit vsakega gledališča ne bi bil tako zelo zavisen od gmotne podpore, in da bi le ponujala Ljubljana dovolj pogojev za obstanek dveh gledališč! Toda ni teh pogojev, to se pokaže prej ali slej.

Zlasti pa preti slovenskemu gledališču resna nevarnost, ker se baš pri nas nahaja le premalo onega vzornega rodoljubja, po katerem se tako silno odlikujejo n. pr. Čehi, in ker imamo baš mi le premalo takega občinstva, katero bi nekoliko silila v gledališče tudi narodna zavednost in požrtvovalnost.

Da je pri nas posečanje gledališča precej odvisno od tega, kaj gledališče nudi, o tem smo se lani lahko prepričali tudi pri nemškem gledališču; akoravno je bila hvala, ki se je pela nemškim predstavam v uradni »Laibacherici« večinom pretirana — zlasti operetne predstave so bile jako slabe — treba vendar priznati, da je nemško gledališče glede raznovrstnosti repertoarja in pa glede kakovosti dramatiških predstav v primeri s prejšnjimi leti nekoliko napredovalo.

Zato je bilo edino pravo, da je tudi intendancija našega gledališča le še bolj napela svoje moči ter poskusila vse, da povzdigne gledališče še na višjo stopinjo, nego je bilo dosedaj.

Hvaležni ji moramo biti za to tem bolj, ker njena naloga res ni lahka.

In baš težkoče, s katerimi se je boriti vodstvu našega gledališča glede dobave primerne repertoarja in glede pridobitve sposobnih igravskih moči, prezre naše občinstvo le prerado. Nemško gledališče ima na to stran neprijemno lažje stališče.

Pri nas še ni dovolj, da se kupi pravica za uprizoritev kake drame ali opere, temveč treba je dobiti in plačati še prelagatelja. In kaj de ravnatelju nemškega gledališča, ako se mu izneveri in zruši pogodbo kak igravec, ali ako se pokaže, da je kateri igravec nesposoben; v dveh, treh dneh so mu spet nove moči na razpolaganje. Pri nas pa je to drugače!

Že od opernih pevcev treba zahtevati, da govore čisto slovenščino, koliko bolj pa je to neizogibno v drami! Toda odkod dobimo slovenščine zmožnih igravcev?

Človek bi skoro trdil, da je to nekak poseben znak slovenskega značaja, da se nam rodi tako malo igravcev. Pač se ponasamo z nekaterimi igravci — umetniki, a ti so spet za nas preveliki, tako da izvršujejo svojo umetnost v tujini; toda kako je to, da imamo tako malo srednje dobrih, našim razmeram primernih igravskih moči? Ali jih morda vendarle premalo zasledujemo in premalo negujemo? . . .

Pri dosedanjih naših razmerah si ni težko misliti, v kakšno zadrego lahko spravi gledališko vodstvo brezvestnost enega samega igravca. In taki neljubi in nelepji slučaj se pri našem gledališkem osebju, žal, le prepogosto ponavljajo! Res je in prav je, da umetništvo hodi tudi za kruhom; toda naši igravci, zlasti naši diletantje naj bi si bili vendar tudi v svesti, da s svojim poslom izvršujejo idealno narodno nalogo. Žal, da je tako malo najti tega idealnega zanosa!

Kakor je videti, goje menda nekateri naši igravci mnogo manj nego katerikoli drugi naši umetniki svojo umetnost vsled one notranje potrebe, ki mora biti vsakemu umetniku poglavitni nagib in bodrilo. Ni še dolgo tega, ko so morali naši pesniki in pisatelji popolnoma zastoj pisati, in kako slabo se plačujejo še dandanes! Če bi cenili in razvrščali naše umetnike po honorarjih, ki jih jim donaša njih umetnost, no potem naši igravci daleč nadkriljujejo vse druge naše umetnike!

Toda razmere so pač take, in naše občinstvo jih mora upoštevati. Gledališče stane denarja, prav mnogo denarja, in zato je dolžnost vsakega rodoljuba, da je po svojih močeh podpira. Nikdar nismo mogli umeti izgovorov, s katerimi se izkušajo otresti nekateri mlačneži in malomarneži te svoje dolžnosti. Prav je sicer, da tudi vodstvo gledališča izkušaj kolikor možno ustroči željam občinstva: toda vsaki razsodni človek mora vendar izprevideti, da so tu gotove meje na eno kakor na drugo stran, in da vseh v vsakem oziru nikdar ni moči zadovoljiti. In pa tisto zahrbtno zabavljanje, ki je tako nepristojno omikanemu človeku, naj bi že vendar prenehalo! Saj imamo dovolj časnikov, v katerih povemo lahko vsaki svoje mnenje!

Nasprotno pa naj se naše gledališko vodstvo ne zadovoljuje z zavestjo, da je popolnoma storilo svojo dolžnost, ter naj nikar docela ne prezira one vrste kritike, ki jo opravlja občinstvo v zasebnih pogovorih. Po naših mislih je celo treba, da intendancija vedno in vedno pozveduje, kako sodi občinstvo o gledališču in o njenem delovanju, in radovoljno naj bi dala pojasnila, kjer ga je treba. Na ta način bi se odpravilo marsikako nasprotje ter izpodbila tla marsikateremu obrekovanju . . .

Našemu občinstvu je do zdaj zlasti nedostajalo — in to smo, če se ne motimo, некоč že poudarjali — tisto navdušenje za gledališče, brez kakršnega ne more uspevati pri nas nobeno narodno podjetje. Zdi se nam, da naše občinstvo doslej še nikdar ni prav uvažilo, da je gledališče prosvetni zavod izredne važnosti; kajti drugače nam je nedoumna ravnodušnost, ki se je do zdaj javila nasproti našemu gledališču. Da se navdušujemo za vseučilišče, to se vidi vsaj nam nelogično in neskladno, ker si težko mislimo narod, ki bi imel svoje vseučilišče, pa ne bi imel svojega gledališča. Znanost in umetnost moreta procvitati druga poleg druge; vseučilišče bodi mesto, kjer se nam razodeva vrhunec človeške vede, kjer spoznavamo bistvo človeškega uma, gledališče pa bodi kraj, kjer naj nam stopa pred oči višek človeške umetnosti, kjer naj se naslajamo s cvetom poezije, kjer naj občutimo, karkoli je kdaj občutilo človeško srce . . . Kakor se spopolnujeta duh in srce, tako naj se spopolnujeta vseučilišče in gledališče! . . .

Vemo, kake misli prešinjajo pri teh opominih naše črnovidce; brez dvojbe se spominjajo ubožnosti naše dramatične umetnosti, in kak zlovoljnež bo poudarjal, kako majhen uspeh so imeli doslej vsi naši izvirni dramatiški proizvodi. Toda vsi ti ugovori nam ne omajejo vere, da je pri nas tudi tu napredek možen, in da pridemo, ako vztrajamo, prej ali slej do domačega gledališkega repertoarja takisto kakor do svojega vseučilišča . . .

Izrekli smo že nekje prepričanje, da ni možno, da Slovenci, ki so pokazali vendar za vse druge umetnosti primerno lep talent, baš za dramatično umetnost ne bi imeli nobene sposobnosti. Samo potrebne samosvestnosti in pa dobre volje nam nedostaje! Res je sicer, da se dosednji poskusi niso Bog ve kako

posrečili, a to ne sme oplašiti precej naših pisateljev in ne sme navdati našega občinstva takoj z malodušnostjo. Pomisliti treba, da, kdor hoče pisati dobro dramo, mu ni dovolj, da je rojen umetnik, ampak da mora imeti veliko, veliko gledališke rutine, a to si pridobi šele polagoma z mnogim trudom, naporom in — vajo! . . .

S posebnim veseljem smo čuli novico, da je letos doslej prejela intencija našega gledališča nič manj nego sedem izvirnih del. To je vendar nekaj! In če se obnesejo od doposlanih sedmih le trije proizvodi, smo že lahko zadovoljni. O teh igrah sicer še ne moremo govoriti, ker jih ne poznamo, pač pa si že danes usojamo nekoliko besed izreči o predstavah izvirnih del.

Malokatera zloba nam je bolj mrzka nego hinavščina. In hinavščino smo opazovali doslej v našem gledališču še vselej, kadar se je predstavljalo prvič kako izvirno delo: strašansko, skoro divje ploskanje, glasni klici, ki so pisatelja prisilili, da se je pokazal na odru, poklonitev venca pisatelju — vse to je bilo doslej obligatorno pri takih predstavah; kadar pa se je igra ponovila, je bilo gledališče — prazno! Nam se zdi tako početje — da se milo izrazimo — nelepo! Vsaj v gledališču bodimo odkritosrčni, ako že v navadnem življenju ne moremo izhajati brez licemerstva. Kako uslugo pa napravimo s tem pisatelju, če ga najprej tako pretirano proslavljamo, potem pa mu pravo mnenje pokažemo s tem, da njegove igre več ne posetimo? Ne moremo si misliti pisatelja, ki bi bil tako otročje-lakomen take navidezne slave, a bi se mu vihal nos radi tega, ker ni dobil venca; nasprotno pa gotovo boli in peče pisatelja, ko izprevidi, da se je občinstvo norčevalo iz njega! —

Opustimo torej vse tisto neupravičeno in pretirano slavlje, pa gojimo raje nekoliko več istinitega spoštovanja do pisatelja in njegovega umotvora! Napačno bi bilo, ako mu ne bi dali dokazov svojega priznanja, a držimo se pri tem nekih mej, kajti vsako pretiravanje je smešno in provzroči neizogibno reakcijo.

Takisto pa tudi ne obsojamo brezobzirno! Preden izrečemo sodbo o kakem delu, dobro preudarimo vse, da ne storimo komu krivice. Nikar ne prezrimo, v kako težavnih razmerah pišejo brez izjeme vsi naši pisatelji; uvažujmo, da n. pr. milijonarja Sudermann in Hauptmann, ki ne poznata vsakdanjih skrbi, in ki se s celo dušo lahko posvetita svoji umetnosti, tudi lažje podasta kaj dovršenega in popolnega, nego katerikoli naših pisateljev, ki skoro brez izjeme vsi porabijo svoje boljše moči v borbi za vsakdanji kruh.

Bodimo hvaležni našim pisateljem za to, da se žrtvujejo, zlasti tistim, ki nam podajo kak dramatiški proizvod; kajti baš ti imajo najmanj dobička in najmanj plačila za svoj trud. Bodimo jih k daljnemu delovanju s tem, da zahajamo pridno k predstavam njih del; kajti le tedaj moremo zahtevati, da napredujejo ter se povzpnevajo više in više . . .

Seveda nam je bila pri teh opominih le bolj sodba občinstva v mislih; kritika sama se mora postaviti tudi nasproti domačim proizvodom na bolj absolutno stališče. Vendar lahko razvidijo naši pisatelji že iz tega vvodnega razgovora, da nam pero vodi čista ljubezen do stvari, in da bo tudi našo kritiko preveč vedno dobrohotnost do one meje, ki se da spraviti v sklad s popolno objektivnostjo in pa seveda tudi z našimi načeli o umetnosti; a ta načela — to smemo poudarjati — so jako liberalna in nikakor ne pedantovska.

Z.

